

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

Δ/ρος τής Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου τής Λειψίας
ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

Η ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ: ΧΑΡΑΛ. ΚΑΓΙΑΦΑ
ΑΘΗΝΑΙ (Λέκκα 12) - ΠΑΤΡΑΙ (Έρμιο 21)

692

DH

9451

THE NEW
CITY OF ...
...

...

1. ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΩΣ ⁽¹⁾

Ἡ προσχολικὴ ἀγωγή ἀποτελεῖ κυρίως ὑπόθεσιν τῆς οἰκογενείας, διότι κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην ἡ οἰκογένεια εἶναι ὁ μόνος παράγων, ὅστις ἐξασκεῖ τὴν παιδαγωγικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν ἀγαθὴν ἐξέλιξιν τοῦ τροφίμου.

Καὶ ναι μὲν καὶ ἡ κοινωνία καὶ ἡ συναναστροφή τῶν συνομιλήκων ὡς καὶ ἄλλοι ἴσως παράγοντες ἐπηρεάζουσι τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ἐξέλιξιν τοῦ τροφίμου, ἡ παιδαγωγικὴ ὁμως θέσις τούτων εἶναι δυνατόν νὰ ἐλέγχεται καὶ ἐπὶ πλέον νὰ ρυθμίζεται ὑπὸ τῆς οἰκογενείας, ἐξ οὗ λόγου διαπιστοῦται ὅτι ἡ οἰκογένεια κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην ἐξασκεῖ τὴν ἀποκλειστικὴν τρόπον τινὰ ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ παιδίου.

Ἄλλὰ καὶ **σοβαρωτάτη** δύναται νὰ θεωρηθῆ ἡ κατὰ τὴν προσχολικὴν ἡλικίαν παιδαγωγικὴ ἐνέργεια τῆς οἰκογενείας. Ὁφείλεται δὲ τοῦτο εἰς τὸ ὅτι τὸ ἔργον ταύτης ἀσκεῖται κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀτομικῆς ζωῆς ἤτοι εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἐξαιρετικῶς εὐπλαστος καὶ εὐάγωγος. Ὑφίσταται μάλιστα ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ἐπίδρασιν τῶν παιδαγωγικῶν προσώπων ἢ κατὰ τὰ πρῶτα μετὰ τὴν γέννησιν ἔτη ψυχῆ τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε καὶ ὡς **ἄγραφος χάρτης** νὰ θεωρηθῆ αὕτη. Τοῦτο βεβαίως ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης δὲν ἐγένετο ἀποδεκτόν, διότι δὲν ὑφίσταται ἡ ψυχὴ τοῦ τροφίμου παθητικῶς τὴν πλήρη ἐπιρροὴν τῶν προσώπων τοῦ περιβάλλοντός του, ἀλλὰ κινεῖται αὕτη καὶ κατὰ ἐσωτερικὰ ἐλατήρια, τὰς προδιαθέσεις τοῦ παιδίου. Εἶναι ὁμως ἡ τάσις αὐτοῦ κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην πρὸς μάθησιν καὶ ἡ δυνατότης πρὸς διάπλασιν τοῦ ψυχικοῦ του κόσμου τόσοσ ἰσχυραὶ καὶ τόσοσ ἔκδηλοι, ὥστε εὐλόγως νὰ χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης τὸ ὑπὸ τῆς οἰκογενείας ἐξασκούμενον ἔργον ὡς **σοβα-**

(1) Περίληψιν τῆς παρούσης ἐργασίας ἀπετέλεσεν ὁμιλία τοῦ συγγραφέως πρὸς γονεῖς καὶ κηδεμόνας τῶν μαθητριῶν τοῦ Ἀρσακείου Πατρῶν.

ρωτάτη βάση δια τὴν ὅλην παιδαγωγικὴν ἐνέργειαν.

Ἄλλα καὶ διὰ τοὺς κατωτέρω λόγους ἡ οἰκογενειακὴ ἀγωγή εἶναι ἀνεκτίμητος :

α) Διότι ἂν πᾶσα ἀγωγή πρέπει νὰ τελεῖται φυσικῶς καὶ ἀβιάστως διὰ νὰ εἶναι γόνιμος καὶ ἀποτελεσματικὴ, ἡ οἰκογενειακὴ ἀγωγή τελουμένη κατ' ἐξοχὴν φυσικῶς καὶ ἀβιάστως ὑπερτερεῖ πάσης ἄλλης εἰς τὴν προϋπόθεσιν ταύτην. Διότι τὸ παιδίον ζῆ κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς. Τὰ παραδείγματα ἰδίως τῶν γονέων, ἡ τάξις καὶ ὁ ρυθμὸς τῆς ζωῆς των, αἱ ἀρχαὶ καὶ αἱ πεποιθήσεις των ἀποτελοῦσι τὸ κύριον πλαίσιον, ἐντὸς τοῦ ὁποῦ, ἐφ' ὅσον εἰς αὐτὰ διεξάγεται ἡ οἰκογενειακὴ ζωὴ, παρουσιάζονται τὰ κίνητρα ὑπὸ τὰ ὁποῖα χωρὶς ἀντίδρασιν, ἀλλὰ καὶ χωρὶς κόπον διαμορφοῦται ἡ ψυχὴ τοῦ τροφίμου.

β) Διότι ἂν πάλιν ἡ ἀγάπη τῶν παιδαγωγῶν πρὸς τοὺς τροφίμους ἀποτελεῖ τὴν γέφυραν, διὰ τῆς ὁποίας καρποφορεῖ ἡ σκόπιμος προσπάθεια τῆς ἀγωγῆς καὶ διὰ τῆς ὁποίας μεταδίδεται εἰς αὐτοὺς τὸ πνευματικὸν θησαύρισμα τῶν γενεῶν, αἵτινες παρῆλθον, ὡς καὶ ὁ ψυχικῶς πλοῦτος τῶν παραδόσεων, τότε καταξιώνεται ἡ οἰκογενειακὴ ἀγωγή, διότι ἀμείωτος καὶ ἀνεξάντλητος παρουσιάζεται ἡ ἀγάπη τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα. Ἐξ αἰτίας ταύτης μεταλαμπαδεύεται εἰς τοὺς νεωτέρους διὰ μέσου τῆς οἰκογενείας —ἐφ' ὅσον εἰς ταύτην ἀντικατοπτρίζεται ἡ πολιτιστικὴ ὑπόστασις τῆς κοινωνίας— ὁ πνευματικὸς πλοῦτος τῶν προγενεστέρων γενεῶν καὶ ἐπέρχεται ἡ οἰκείωσις τῆς ψυχῆς τῆς νέας γενεᾶς πρὸς τὸν χαρακτήρα, τὸν ὁποῖον διεμόρφωσεν ὁ ἱστορικὸς κόσμος τῆς φυλῆς. Οὕτως ἡ ἀγάπη τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα ἀποτελεῖ τὴν βάση διὰ νὰ συνδεθῇ τὸ μέλλον πρὸς τὸ παρελθὸν καὶ διὰ νὰ κρατῆται ἡ συνοχὴ τῆς πολιτιστικῆς πορείας ἑνὸς λαοῦ.

Καὶ ναὶ μὲν ἀναφέρονται γονεῖς, εἰς τοὺς ὁποῖους ὁ πλοῦτος τῆς ἀγάπης πρὸς τὰ τέκνα δὲν ἐκδηλοῦται ἐμφανῶς. Ὑποοἰανδήποτε ὁμοίως μορφήν καὶ ἂν παρουσιάζεται αὕτη, ἀποτελεῖ μέσον, δι' οὗ εὐδοκιμεῖ καὶ εὐνοεῖται ἀποτελεσματικώτερον ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς. Διὰ τοῦτο πᾶσα συμβουλή ἢ ἀπαίτησις τῶν γονέων γίνεται —ἐξ αἰτίας τῆς ἀγάπης ἐκείνης— ἀσμένως ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῶν τέκνων.

Ἀσφαλῶς τὰ δείγματα ἀνυπακοῆς τῶν τέκνων πρὸς τοὺς

γονείς δὲν εἶναι εἶναι σπάνια. Δὲν εἶναι ὅμως ταῦτα συνέπεια ἐλλείψεως τῆς ἀγάπης τῶν γονέων, ἀλλὰ ἐκδηλώσεις μᾶλλον κακῆς ἀνατροφῆς ἢ ἐσφαλμένης διαρθρώσεως τῆς μορφῆς τῆς ἀγωγῆς. Ὁ ἄκρατος π.χ. ἐγωϊσμός τῶν γονέων ἢ ἡ διένεξις τῶν συζύγων ἢ ἡ ἀνωμαλία τῆς ζωῆς τῆς οἰκογενείας κ.τ.τ. ἔχουσιν ὡς συνέπεια ἐκδηλώσεις ἀνυπακοῆς ἢ ἀσεβείας κ.λ.π. τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, ἀλλὰ καὶ ἀκόμη περισσότερον διεστραμμένην ἐξέλιξιν τῆς ζωῆς αὐτῶν.

* Ἄν ὅμως ἡ ἀγάπη τῶν γονέων μείνῃ ἀλώβητος ἀπὸ τὰ συμπτώματα αὐτῆς τῆς ἀνωμάλου οἰκογενειακῆς ζωῆς, τότε ἀσφαλῶς ἡ οἰκογενειακὴ ἀγωγή πλαισιουμένη ἀπὸ τὴν ἀγάπην τῶν γονέων παρουσιάζει τὴν ἀσφαλεστέραν ἐγγύησιν τῆς ἀγαθῆς ἐξελίξεως τοῦ τροφίμου.

γ) Διότι ἂν τέλος ὁ κοινωνικὸς δεσμὸς ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν διὰ νὰ σφυρηλατῶνται αἱ κατευθύνσεις καὶ οἱ χαρακτήρες κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, τότε ἡ προϋπόθεσις αὕτη τελειότερον ἀναφοίνεται εἰς τὴν οἰκογένειαν. Διότι οἱ λογικοὶ καὶ συναισθηματικοὶ δεσμοί, οἵτινες διέπουν τὴν κοινωνίαν, ἀναμφισβητήτως συνενώνουσι καὶ τὴν οἰκογένειαν. Καὶ ἂν ἡ κοινωνικότης καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ, τὰ διὰ τῶν δεσμῶν τούτων καταδεικνυόμενα, ἀποτελοῦσιν οἰτίαν, ἐξ ἧς προσδιορίζονται αἱ πνευματικαὶ καὶ πολιτικαὶ κατευθύνσεις τῶν ἀτόμων, πολλῶ μείζον ἢ οἰκογένεια, ἐφ' ὅσον καλλιεργεῖ πολιτιστικὴν τινα κατεύθυνσιν, κατευθύνει μὲ τὸ πνευματικὸν τοῦτο φῶς τὰ μέλη αὐτῆς. Πλεονεκτεῖ ἄρα ἡ οἰκογένεια παντὸς κοινωνικοῦ δεσμοῦ ὡς πρὸς τὴν πνευματικὴν τροφοδότησιν τῶν μελῶν αὐτῆς, διότι παρουσιάζει οὕτη τὸν ἰδανικώτατον κοινωνικὸν δεσμόν.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὸ πνεῦμα τῆς οἰκογενείας ἐξασκεῖ βαθύτατον ἀντίκτυπον εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ τροφίμου καὶ τὰ ἦθη, αἱ παραδόσεις καὶ αἱ πεποιθήσεις αὐτῆς, ἐπηρεάζουσι τὴν κοινωνικὴν κατεύθυνσιν τοῦ τροφίμου καὶ διέπουν τὴν πορείαν τῆς ὄλης ἐξελίξεώς του.

Εἶναι ὅθεν σπουδαιοτάτη ἡ οἰκογενειακὴ ἀγωγή καὶ τοῦτο διαπιστοῦται ἐκ τῶν ἐξῆς συμπερασμάτων :

α) Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τελεῖται οὕτη φυσικῶς καὶ ἀβιόστως.

β) Ἐκ τοῦ ὅτι διαποτίζεται αὕτη ἀπὸ τὴν ἀγάπην τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα.

γ) Ἐκ τοῦ ὅτι πλαισιοῦται αὕτη ἀπὸ τὸν ἰσχυρότατον κοινωνικὸν δεσμόν, οἷον παρουσιάζει τὸ οἰκογενειακὸν περιβάλλον.

Ἄν συνεπῶς διεξαχθῇ ἡ οἰκογενειακὴ ἀγωγή κατὰ τὰς ἀρχάς, ἅς διατυποῦμεν κατωτέρω, τότε ἀποβαίνει αὕτη ὁ κύριος παράγων τῆς εὐδαιμονίας τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ συνόλου.

Εἶναι ὅμως εὐνόητον ὅτι οὐχὶ πᾶσα οἰκογένεια δύναται νὰ ἀρθῇ εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς τῆς. Μόνον αἱ οἰκογένειαι, αἵτινες ἔχουσι σαφῆ ἀντίληψιν τῆς σπουδαιότητος τοῦ ἔργου αὐτῶν δύνανται νὰ ἐξασφαλίσωσι καὶ τὴν ἀποτελεσματικότητα τῆς παιδαγωγικῆς τῶν ἐνεργείας.

Γεννᾶται ὅμως τὸ ζήτημα : Ὅποιαν μορφήν συμβίωσης πρέπει αὐταὶ νὰ παρουσιάζωσι ;

2. Η ΙΔΑΝΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Ἐφ' ὅσον ἡ οἰκογένεια ἐξασκεῖ τὴν σοβαρωτέραν ἐπίδρασιν κατὰ τὴν προσχολικὴν περίοδον ἐπὶ τῆς ἀγωγῆς τοῦ τροφίμου, εἶναι ἀνάγκη, προτοῦ προβῶμεν εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς μορφῆς τῆς ἀγωγῆς ταύτης, νὰ διατυπώσωμεν ὀλίγα τινὰ ἐπὶ τῶν γνωρισμάτων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζει ὁ ἰδανικὸς τύπος τῆς οἰκογενείας.

Ἀσφαλῶς ἐπὶ τῶν ἀπόψεων τούτων δὲν παρουσιάζομεν καινοτομίας. Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία ἀλλὰ καὶ ἡ εἰδικὴ βιβλιογραφία ἡμῶν πλουτίζουσι λίαν ἐπαρκῶς τὴν πνευματικὴν ζωὴν, θεωρητικῶς καὶ παραδειγματικῶς παρέχουσαι εἰς αὐτὴν ἐξαιρέτους ἀρχὰς διὰ τὴν διάρθρωσιν τοῦ ἰδεώδους οἰκογενειακοῦ βίου. Αἱ ἀτελεῖς ἐν τούτοις μορφαὶ τούτου δὲν λείπουσιν. Αἱ δὲ καθ' ἡμέραν παρατηρούμεναι ἀνωμαλῖαι ἐπιβάλλουσιν εἰς τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς ἰδιαζόντως τὸ καθῆκον νὰ στραφῶσι καὶ πρὸς τὴν ἐξύψωσιν καὶ ἀξιολόγησιν τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς τῶν τροφίμων, διὰ νὰ ἀντλήσωσι κατόπιν καὶ ἀγαθὴν τὴν συνεργασίαν τῆς οἰκογενείας.

Τὸν δὲ ἰδεώδη τύπον φρονοῦμεν ὅτι παρουσιάζει ἡ οἰκογένεια, ὅταν ἔχη τὰ ἑξῆς γνωρίσματα (1).

1) Ἡμέτερον : Ἡ δύναμις τῆς οἰκογενειακῆς ἀγωγῆς. Ἐφημερίς «Νεολόγος Πατρῶν» 12—20 Ἰανουαρίου 1950.

α') 'Ενότητα τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας.

Δὲν προσπορίζουσιν εὐημερίαν εἰς τὴν κοινωνίαν ἐκεῖναι αἱ οἰκογένειαι, τῶν ὁποίων τὰ μέλη ἀπὸ ἐγωϊστικὰ ἐλατήρια κινούμενα ἢ ἀπὸ ῥοπᾶς πρὸς οἰσθησιακὴν ζωὴν διεπόμενα παρουσιάζουσι διάστασιν πρὸς ἄλληλα, ἀλλ' ἐκεῖναι αἵτινες διακρίνονται διὰ τὴν ἐνότητα καὶ ἐνιαίαν κατεύθυνσιν. Διότι ἐνῶ ἡ ἀσυμφωνία τῶν μελῶν παρεμποδίζει τὴν συνεννόησιν αὐτῶν καὶ χαλαρώνει τὸ συνοισθηματικὸν δεσμόν, ὁδηγεῖ δὲ ὁ ἀτομικισμὸς οὗτος εἰς τὴν ἐξάλειψιν πάσης δυνατότητος μελλοντικῆς μεταξύ των συνεργασίας, ἢ ἐνότητος, τὴν ὁποίαν σφυρηλατεῖ ἡ ἀγάπη καὶ ὁ ἀλληλοσεβασμὸς μεταξύ τῶν μελῶν, ἐξασφαλίζει τὸ κῦρος τῆς οἰκογενειακῆς συνεργασίας καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὴν πλήρη εὐημερίαν της. Καὶ ἐνῶ ἡ διάσπασις τῶν μελῶν ἔχει ὡς συνέπειαν νὰ τροφοδοτηθῆται ἡ κοινωνία ἀπὸ ἀνάγωγα μέλη ἢ ἀπὸ ἐγωκεντρικοὺς πολίτας, ἐκ τούτου δὲ ὑποφέρει αὕτη μὴ δυναμένη νὰ χωρήσῃ πρὸς προοδευτικὴν ἐξέλιξιν, ἢ ἐνότητος τῆς οἰκογενείας καλλιιεργεῖ χαρακτηῖρας, οἵτινες τὴν κοινωνικὴν ζωὴν καταξιώνουσιν.

'Ασφαλῶς καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δὲν μᾶς παρέχει ἡ πεῖρα ἀφειδῶς παραδείγματα οἰκογενειῶν διακρινομένων διὰ τὴν ἐνότητά των. Ἡ οἰκονομικὴ δυσπραγία, ἣτις προκαλεῖ πολλάκις διενέξεις μεταξύ τῶν μελῶν καὶ μεμψιμοιρίας, ἀλλὰ καὶ ἄλλα αἴτια, ἰδιαίτερον δὲ ἡ ἔλλειψις τῆς μορφώσεως, ἐξ οὗ λόγου δὲν τιθασσεύονται οἱ ἐγωϊσμοὶ καὶ οἱ εὐτελοῦς ἀξίας πολυπραγμοῦναι, παρουσιάζουσιν ὅλα ταῦτα τὴν σύγχρονον κοινωνίαν ἀσπαίρουσαν πολλάκις ἀπὸ φαινόμενα διχασμοῦ καὶ ἀντιθέσεων τῶν μελῶν. Κοινωνία καὶ κράτος πρέπει νὰ συνεργασθῶσι διὰ τὴν ἀπάμβλυσιν τῶν δυσχερειῶν ἐκείνων, αἵτινες τὴν κακοδαιμονίαν τῆς οἰκογενείας δημιουργοῦσι. Περισσότερον ὅμως ἐξ ὅλων ἡ παιδεία, ἣτις ὁδηγεῖ εἰς τὴν μὀρφωσιν, καὶ ὁ κλῆρος ἔχουσι καθῆκον νὰ ἀναλάβωσι τὴν μεγάλην εὐθύνην νὰ ἐργασθῶσι διὰ τὴν ἐνότητα καὶ συνεργασίαν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας. Ἡ ἐνέργεια ἄλλωστε ἀμφοτέρων αὐτῶν καταδεικνύει κοινὴν προσπάθειαν ἀπηλλαγμένην εὐτελῶν ἐγωϊσμῶν καὶ διεστρεβλωμένων ὑπολογισμῶν καὶ στηριζομένην εἰς τὴν τάσιν τῆς ψυχῆς πρὸς ἀγαθὴν ἐξέλι-

ξιν, δι' ὃ καὶ ἡ δρᾶσις αὐτῶν κατευθύνεται πρὸς τὴν ἐμπέδωσιν τῆς κοινῆς εὐημερίας.

β') Πειθαρχημένην ζωὴν.

Αὕτη χαρακτηρίζει ὁμοίως τὴν ὑγιᾶ ἀπὸ κοινωνικῆς ἀπόψεως οἰκογένειαν. Ἡ οἰκογένεια αὕτη, ἣτις προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ γνῶρισμα αὐτὸ προσπορίζει εἰς τὴν κοινωνίαν πολίτας, οἵτινες διαρθρῶνουσι τὴν μορφήν τῆς ἰδεώδους καὶ ἀγαθῆς συμβιώσεως. Διότι καλλιεργουμένη ἢ συμβίωσις αὕτη ἀπὸ τὴν μόρφωσιν, ἣτις ἐξουδετερώνει τὰς ἐγκεντρικὰς καὶ αἰσθησιακὰς τάσεις, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐμπέδωσιν ἐκ μικρᾶς ἡλικίας καλῶν ἔξεων, παρουσιάζει ἐλευθέρους ἀνθρώπους ἥτοι ἄτομα, ἅτινα δὲν ὑπηρετοῦσι τὰ πάθη καὶ δὲν ὑπόκεινται εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἀτομικῶν ὀρέξεων, ἀλλὰ κινουνται εἰς τὴν ζωὴν τῶν συμφῶνως πρὸς ἀρχάς, οἵτινες προκαλοῦσι πολιτιστικὴν δρᾶσιν καὶ γενικὴν εὐημερίαν. Διὰ τοῦτο τὸ φρόνημα τῆς πειθαρχημένης ζωῆς ἔχει ὡς πλεονέκτημα ὅτι κατεργάζεται ὄχι μόνον τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν εὐδοκίμησιν τοῦ συνόλου.

Εὐνόητον ὅμως εἶναι ὅτι μόνον διὰ τοῦ χρόνου καὶ κατόπιν πόνων καὶ μόχθων ἀποκτᾶται τὸ φρόνημα τῆς πειθαρχημένης ζωῆς, διότι μόνον κατόπιν καλῆς προαιρέσεως καὶ ἐπιπόνου προσπαθείας ἐξουδετερώνει ἡ ἀγωγή τὰς ἀκάνθας τῆς φιλαυτίας καὶ φιληθοίας. Εἶναι ὅμως τοῦτο ἐπιτακτικὸν διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν καὶ ἡ ἀπαίτησις αὕτη ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον καθήκον διὰ τὸ ἄτομον.

γ') Ἐμπιστοσύνην, καλὴν συμπεριφορὰν, τάξιν, ἄρμονίαν καὶ καλὰ παραδείγματα.

Ἄγάπη, ἐμπιστοσύνη καὶ φιλαλληλία ἀποτελοῦσι τὰ βασικὰ γνῶρισμα, ἅτινα στηρίζουσι τὴν ἀγαθὴν συμβίωσιν. Ταῦτα δέ, ἂν πρῶτον εἰς τὴν οἰκογένειαν καλλιεργηθῶσι, θὰ προκαλέσωσιν ὄχι μόνον τὴν εὐδοκίμησιν ἐκείνης, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ὁλοκλήρου τῆς κοινωνίας.

Ἄλλὰ καὶ ἡ εὐγενὴς συμπεριφορὰ καὶ ἡ τάξις καὶ ἡ ἀρμονικὴ ζωὴ καὶ τέλος τὰ καλὰ παραδείγματα εἰς τὴν οἰκογένειαν τὸ πρῶτον θεμελιούμενα δημιουργοῦσι κοινωνίαν, ἣτις θὰ

κινηται από τὸς ἀντιστοιχοῦς ἀρετάς. Ἐν ὅμως ἔλλειψις ἐμπιστοσύνης, κακὴ συμπεριφορὰ, ἀταξία καὶ ἀνωμαλία καὶ τὸ χειρότερον κακὰ ποραδείγματα καταστρέφωσι τὴν γαλήνην τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, τότε ἡ ἀνωμαλία οὕτη μετοφέρεται καὶ εἰς τὸ πλαίσιον τῆς κοινωνίας. Διότι ποῖον ἀντίκτυπον διὰ τὴν κοινωνικὴν συμβίωσιν δυνόμεθα νὰ ἀναμένωμεν, ὅταν οἱ βλασφημῆσαι τῶν γονέων ἀποτελῶσι τὸ χαρακτηριστικώτερον γνώρισμα τῆς ζωῆς των; Ὅποιαν κοινωνικὴν συνείδησιν δυνόμεθα νὰ προσδοκῶμεν, ὅταν αἱ ἀντικοινωνικαὶ ἐκδηλώσεις τῶν τέκνων καὶ μάλιστα αἱ ἀνήθικοι καὶ ὑβριστικαὶ φράσεις τῶν νηπίων, ὑπὸ τῶν γονέων ἐκμαιεῦόμενοι—διὰ νὰ καταδειχθῇ ἐκ τούτων ἡ νοημοσύνη τῶν τέκνων—τυγχάνωσιν ἰδιαιτέρου ἐπαίνου ἐκ μέρους τῶν γονέων; Εἶναι πράγματι θλιβερόν καὶ ὅμως πολυσύχναστον τὸ γεγονός, οὗτινος γινόμεθα μάρτυρες, καθ' ὃ γονεῖς ἢ καὶ στενοὶ συγγενεῖς ἐπιμένουσι νὰ ἐπανολάβωσι τὰ νήπια αἰσχρολογίας ἢ καὶ βλασφημίας, τὸς ὁποίας οἱ ἴδιοι ὑπαγορεύουσι. Καὶ ὅταν τοῦτο ἐπιτύχωσιν, ἱκανοποιοῦνται καὶ ἀγαλλιώνται, διότι εἶναι τοῦτο δείγμα ὅτι εἶναι εὐφυῆ τὰ τέκνα των. Καὶ ὅμως αὐτὰ τὰ ἐπιπόλαια ἴσως δι' αὐτούς, σοβαρώτατα ὅμως διὰ τὰ παιδιά των δείγματα, παραμένουσι εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς ἐκείνων καὶ συνοδεύουσιν αὐτὰ καθ' ὅλην τὴν ζωὴν των. Ζητοῦμεν κατόπιν νὰ ἐκμηδενίσωμεν τὰς βλασφημίας καὶ αἰσχρολογίας ὡς μὴ ἐνσρμονιζομένης πρὸς ἀνωτέραν κοινωνίαν. Ἄς παύσωμεν ὅμως πρῶτον ν' ἀναγνωρίζωμεν νοημοσύνην εἰς τοιαῦτα εὐτελεῆ δείγματα.

Ἄλλὰ καὶ ποῖαν ἀκόμη κοινωνικὴν ἀνωτερότητα θὰ ἀποκτήσωμεν, ὅταν παρέχωνται ὑπὸ τῶν γονέων τὰ χειρίστα παραδείγματα εἰς τὰ τέκνα των; Ὅταν δὲν καθοδηγῶνται αὐτὰ εἰς σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἀνωτέρους καὶ ὅταν οὕτω σφυρηλατῶνται χαρακτηρῆς μὲ ἀντικοινωνικὸς διοθέσεις; Ποῖαν συνέπειαν θὰ ἀναμένωμεν διὰ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, ὅταν ὑπὸ τῶν γονέων παρέχωνται ὀδηγεῖν εἰς τὰ τέκνα διὰ τὸν διὰ παντός μέσου. ἔστω καὶ μὴ θεμιτοῦ, κερδοσκοπικὸν ὠφελιμισμὸν καὶ διὰ τὴν οὐχὶ διὰ κόπου καὶ μόχθου, οὐχὶ διὰ τῆς μελέτης καὶ μορφώσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐλισσομένης τακτικῆς καὶ διὰ τῆς παραγνωρίσεως τῆς ἀξίας τῶν ἄλλων κοινωνικὴν ἀνύψωσιν; Ἡ κοινωνία μας ἀτυχῶς κατατρύχεται ἀπὸ συμπτώματα βλασφημίας, ἀσεβείας, ἀνηθικότητος, παραγνωρίσεως τῶν ἀξιών,

ἀθεμίτου κερδοσκοπισμοῦ κ.τ.τ., διὰ τὰ ὁποῖα καὶ ἄλλοι μὲν παράγοντες εἰργάσθησαν, ἰδιαιτέρως ὅμως συνέβηλον γεγνότα κακῆς οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς.

Ἄν ὅμως ὑπὸ τῆς οἰκογενείας ἐπιζητηθῇ ἡ ἐξάσκησις κοινωνικῶν ἀρετῶν, ἡ ἐμπέδωσις ἀλληλεγγύης καὶ ἀντὶ τῆς φιλαυτίας ἡ κυριαρχία τοῦ σεβασμοῦ, τῶν εὐγενῶν ἕξεων καὶ τῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ ἀνθρώπου, τότε ἀσφαλῶς ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ εὐγενῆς συμπεριφορὰ θὰ ἐπεκτείνωνται βαθμηδὸν εἰς εὐρύτερα κοινωνικὰ πλαίσια καὶ θὰ διαμορφωθῇ κοινωνία μὲ ἀγαθὰς ἕξεις καὶ ἐναρέτους ἀρχάς.

δ') Ἑργατικότητα.

Ἡ οἰκείωσις πρὸς τὸ ἀγαθὸν τῆς ἐργασίας ἀποτελεῖ ἄλλην ἀπαιτήσιν διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς καλῆς οἰκογενείας, διότι ἡ ἐργατικότης ὄχι μόνον εἶναι παράγων εὐημερίας, ἀλλὰ καὶ οἰτία ἠθικῆς ἐξυψώσεως καὶ ἀναδειξεως τοῦ ἀτόμου. Ἄπο δὲ τὸ διαφέρων τοῦ ἀτόμου πρὸς τὴν ἐπίπονον ἴσως τιμίαν ὅμως ἐργασίαν καὶ ἡ κοινωνία ἐξυπηρετεῖται καὶ γενικώτερον ἡ κοινωνικότης ἀναπτύσσεται. Ἄν ὅμως τὰ τέκνα τῆς οἰκογενείας οὐδεμίαν διάθεσιν πρὸς ἐργασίαν ἔχωσι, καὶ τοῦτο εἴτε διότι οἱ γονεῖς αὐτῶν οὐδόλως διακρίνονται διὰ τὴν ἐργατικότητα εἴτε διότι ἐπῆλθε διαστροφή τῆς ψυχῆς αὐτῶν διὰ τῆς ὑπὸ τῶν γονέων περιφρονήσεως τῆς ἀγαθῆς ταύτης τάσεως πρὸς ἐργασίαν ὡς εὐτελοῦς καὶ ἀναξιοπρεποῦς στοιχείου διὰ τὴν ἐμφάνισιν ὑψηλῆς κοινωνικότητος, —διότι καὶ τοιαῦτα ἀτυχῶς παραδείγματα διεστραμμένων ἀντιλήψεων εὐρίσκομεν εἰς τὴν ζωὴν—, τότε οἱ νέοι αὐτοὶ ἀνδρούμενοι ἀποβαίνουν οὐκ ἄλλοι διὰ τοὺς συνανθρώπους καὶ ἐπικίνδυνοι διὰ τὴν κοινωνίαν. Ἡ κατοχὴ παρουσίασεν εἰς ἡμᾶς πλείστας ὄσας θλιβερὰς καταστάσεις, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησαν ἄτομα, ἅτινα οὐδεμίαν οἰκείωσιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἐργατικότητα εἶχον. Αἱ διάφοροι πτυχαὶ τοῦ μαυραγοριτισμοῦ χαρακτηρίζουσι τὰ ἀνάληπτα πρὸς τὴν κοινὴν συμφορὰν ἄτομα, ἧτοι ἄτομα ἅτινα ἐστερημένα τοῦ κοινωνικοῦ συναισθήματος μὲ πάθος ἐπεδίδοντο εἰς τὴν διὰ παντὸς τρόπον ἐκμετάλλευσιν τῶν ἀναγκῶν τῶν συνανθρώπων, ἀντικατοπτρίζουσι τὸ βασικὸν κακὸν τῆς ψυχῆς τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ἧτοι τὴν ἔλλειψιν τῆς φιλεργίας. Διὸ ἐπιδιδόμενοι εἰς τὸν εὐκόλον πλουτισμὸν ἐπέτεινον χάριν

του ατομικού συμφέροντος την δυστυχίαν τών άλλων και ειργάζοντο διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς κοινωνίας.

Αἱ οἰκογένειαι ὁμως, αἵτινες ἐργάζονται διὰ τὴν ἀνάπτυξιν εἰς τὰ τέκνα των τοῦ συναισθήματος τῆς φιλεργίας καὶ τῆς διὰ τιμίων μεθόδων δημιουργικῆς δράσεως, ἐγγυῶνται τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀναδημιουργίαν.

Μόνον ἄρα ἐκεῖνη ἡ οἰκογένεια δύναται νὰ ἐξασκήσῃ τὸ παιδαγωγικόν της ἔργον διὰ τὴν μόρφωσιν τών τέκνων της, ἣτις διακρίνεται διὰ τὴν ἐνότητα καὶ πειθαρχημένην ζωὴν τών μελῶν της, διὰ τὴν ἠθικὴν διαβίωσιν καὶ ἐργατικότητά της. Τὰ δὲ γνωρίσματα αὐτὰ ὄχι μόνον τὴν ἀνύψωσιν οὐτῆς ἐπιφέρουσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγαθὸν τῆς κοινωνίας θὰ δημιουργήσῃσι.

Οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἡ οἰκογένεια εἶναι θεμέλιον τῆς κοινωνίας καὶ ὅτι ἡ ἀνθησις τῆς κοινωνίας προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀνθησιν τῆς οἰκογενείας. Διότι ὅταν τὰ μέλη τοῦ συνόλου διάγωσιν οἰκογενειακὴν ζωὴν καταξιουμένην ἀπὸ ἠθικῆς ἀρχῆς, τότε καὶ αἱ ἀρχαὶ οὗται κυριαρχοῦσαι εἰς τὴν ζωὴν τών πολιτῶν κατεργάζονται καὶ τὴν ἀγαθὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ συμβίωσιν αὐτῶν. Ἐξ ἄλλου διὰ τῆς οἰκογενείας τὸ πρῶτον μεταδίδονται καὶ διατηροῦνται οἱ παραδόσεις τών προγενεστέρων γενεῶν, αἵτινες καὶ τὸν χαρακτήρα τῆς κοινωνίας προσδιορίζουσι. Διότι ὑπὸ τών γονέων τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ τών προηγουμένων γενεῶν τὸ πρῶτον οἰκαιοποιοῦνται καὶ διὰ τούτων μεταδίδονται εἰς τὰ τέκνα των καὶ διὰ νὰ διαμορφώσωσιν οἱ γονεῖς εἰς ἐκεῖνα εὐτυχεστέραν διαβίωσιν, ὅποῖαν οἱ μόχθοι παλαιότερων γενεῶν ἐξέθρεψαν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ καλλιεργήσωσι τὴν συνοχὴν τοῦ πνευματικοῦ χαρακτήρος τῆς φυλῆς, ἀποδίδοντες κύρος εἰς ἐκεῖνας τὸς ἀρχάς, αἵτινες ὑπὸ τῆς παραδόσεως δεόντως ἐξετιμῆθησαν. Ἡ οἰκογένεια ὅθεν ὅταν παρουσιάσῃ ἰδανικὴν μορφήν ἀποτελεῖ αἰτίαν πάσης εὐδοκιμήσεως τῆς κοινωνίας.

3. ΕΝΑΡΜΟΝΙΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΨΥΧΗΝ ΤΟΥ ΤΡΟΦΙΜΟΥ

Γεννᾶται ἤδη τὸ ζήτημα : Ποῖαν μορφήν πρέπει νὰ παρουσιάσῃ ἡ ἀγωγή κατὰ τὴν σχολικὴν περίοδον ;

“Οτι πᾶσα ἀγωγή πρέπει νὰ ἑναρμονίζεται πρὸς τὴν ψυχικὴν κατάστασιν τοῦ τροφίμου, τοῦτο εἶναι αὐτονόητον.” Ἄν αὕτη ἐνεργῆ παραλόγως, ἂν δηλαδὴ δὲν κινῆται κατὰ τὰ αἰτήματα τῆς ψυχῆς τοῦ τροφίμου, ἀλλὰ ἀπὸ ἄλλα ἄσχετα καὶ ξένα ἐλατήρια, τότε ἡ θὰ διαστρεβλώσῃ τὴν μορφωτικὴν τάσιν τοῦ τροφίμου ἢ ἂν τοῦτο δὲν συμβῆ θὰ εἶναι ἀσφαλῶς ἄγανος καὶ ἀδιάφορος διὰ τὸν παῖδα.

Ἄλλὰ καὶ πνευματοκτόνος θὰ ἀναφαίνεται ἢ ἐνέργεια τῆς ἀγωγῆς, ἐφ’ ὅσον ἢ προσπάθεια αὐτῆς δὲν θὰ εἶναι καὶ ὑπόθεσις τοῦ ἰδίου τροφίμου.

Ἄν τούναντίον προσαρμόζεται ἡ ἀγωγή πρὸς τὴν ψυχικὴν κατάστασιν καὶ ἀντιληπτικὴν ἰκανότητα τοῦ τροφίμου, τότε θὰ ἔχωμεν τὰ ἑξῆς πλεονεκτήματα :

α) Θὰ διεξάγεται ἡ ἀγωγή ἀβιάστως καὶ ἐλευθέρως, ὁπότε ὡς εἶναι εὐνόητον θὰ εἶναι περισσότερον ἀποτελεσματικὴ.

β) Θὰ προκαλῆ τὴν συμμετοχὴν τοῦ τροφίμου εἰς τὴν πραγματάωσιν τοῦ ὑπὸ τῆς ἀγωγῆς ἀναλαμβάνομένου σκοποῦ. Διότι κινούμενος ὁ τρόφιμος ἀπὸ τὴν κατεύθυνσιν ἐκείνην τῆς ἀγωγῆς, ἥτις προσιδιάζει πρὸς τὴν ψυχὴν του, ἐπιζητεῖ καὶ ταύτην νὰ καλλιεργῆσῃ καὶ εἰς τὸν πολιτιστικὸν ἀντίκτυπον ταύτης νὰ ἀναπτυχθῆ. Διὰ τοῦτο καὶ μὲ ἔντασιν τῶν διαφερόντων του ἐργάζεται ὁ τρόφιμος εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν καὶ ἐκ τῆς εἰς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἐπιδόσεώς του ἰκανοποιεῖται.

γ) Θὰ ἀναπτύσσωνται αἱ ψυχικαὶ λειτουργίαι καὶ αἱ ἰκανότητές του. Ἄπὸ τὴν ἀναλαμβάνομένην δηλονότι προσπάθειαν ὁ γνωστικὸς πλοῦτος θὰ ἐπιτείνεται, τὸ συναίσθημά του θὰ πλουτίζεται καὶ ἡ δραστηριότης καὶ ἐνεργητικότης του περισσότερον θὰ ἐξασκῆται.

δ) Θὰ κοσμηθῆ ἡ ψυχὴ του ὄχι μόνον μὲ δεξιότηας καὶ ἰκανότηας, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀρετάς, διότι ἀπὸ τὰς πολιτιστικὰς του ἐπιδόσεις θὰ ἀνακύπτωσιν ὡς ἀντίκτυπος εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ τροφίμου ψυχικὰ καὶ ἠθικὰ στοιχεῖα, ἅτινα δὲν θὰ ἔχωσι διακοσμητικὸν χαρακτήρα, ἀλλὰ θὰ ἀποτελῶσι κίνητρα ἀγαθῆς συμβίωσης δι’ ὀλόκληρον τὴν ζωὴν. Οὕτως ὁ τρόφιμος εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἀναπτύσσεται καὶ αὐτοδιαπαιδαγωγεῖται.

Πλείστας ὄσας ὄθεν ἀγαθὰς συνεπειὰς δι’ ὀλόκληρον τὴν ζωὴν τοῦ ἀτόμου προσπορίζει ἡ προσαρμογὴ τῆς ἀγωγῆς ἐν

τῆ ἑνάσκησει τοῦ ἔργου τῆς πρὸς τὴν ψυχικὴν κατάστασιν τοῦ τροφίμου.

Ὁφείλει ἐν τούτοις πρὸ πάσης ἐνεργείας τὸ ἔργον τοῦ παιδαγωγοῦ νὰ στηριχθῆ ἐπὶ τῶν ἐξῆς προϋποθέσεων :

α) Εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ παιδαγωγοῦ ἀπόκτησιν πλήρους καὶ τελείας συνειδήσεως τῆς ψυχικῆς καταστάσεως τοῦ τροφίμου. Ἐννοοῦμεν δὲ μὲ τοῦτο ὄχι μόνον τὴν γνῶσιν τῶν ἐκάστοτε ἐν τῇ ἐξελιξεί τῆς ἡλικίας ψυχικῶν καταστάσεων τοῦ ἀνθρώπου, αἵτινες εἶναι κοιναὶ δι' ὅλα τὰ ἄτομα, ἀλλὰ καὶ τὰς εἰδικὰς κατευθύνσεις τῶν ἀτόμων, δι' ὧν ὁ τύπος προσδιορίζεται. Διὰ τὴν γνῶσιν ταύτης ὁ παιδαγωγὸς θὰ στηριχθῆ κυρίως εἰς τὰς ὁμολογίας, εἰς τὰ ἔργα καὶ γενικῶς ἐκδηλώσεις τοῦ τροφίμου. Ἄλλ' ἐφ' ὅσον τὴν εἰδικὴν ταύτην κατευθύνσιν κατεργάζονται αἱ κληρονομικαὶ προδιαθέσεις καὶ αἱ πρῶται ἐντυπώσεις ἐκ τοῦ περιβάλλοντος, ἢ ἐν τινι μέτρῳ γνῶσις τῶν παραγόντων αὐτῶν διευκολύνει ἔτι περισσότερον τὴν γνῶσιν τοῦ τύπου τοῦ τροφίμου.

Ἡ ἡμετέρα ἐργασία, ἔχουσα ὡς μέλημα νὰ ἐξετάσῃ τὴν προσχολικὴν ἀγωγὴν, ἀναφέρεται, ὡς εἶναι εὐνόητον, οὐχὶ εἰς τὰς εἰδικὰς κατευθύνσεις τῶν τύπων καὶ εἰς τὰς ἀτομικὰς αὐτῶν διαφορὰς, ἀλλὰ εἰς τὴν ψυχικὴν κατάστασιν τῆς προσχολικῆς περιόδου Ἡ οἰκογένεια ἐν τούτοις, εἰς ἣν ἐπαφίεται, ὑπὸ τῆς πολιτείας ἢ ἀγωγῆς τῆς ἡλικίας ταύτης, δὲν δύναται νὰ παραβλέπῃ καὶ τὰς εἰδικὰς κατευθύνσεις τοῦ ἀτόμου, τόσον διότι ἡ ἐξάσκησις τῆς ἐπιδράσεώς τῆς ἐπὶ τούτων εἶναι ἀναμφισβήτητος, ὅσον καὶ διότι ἡ διάγνωσις τοῦ τύπου εἶναι διὰ τὴν οἰκογένειαν ἀσφαλεστέρα, ἐφ' ὅσον ἀφ' ἑνὸς μὲν μεγαλύτεραν γνωριμίαν ἔχει τῶν παραγόντων, οἵτινες συνήρῃσαν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τούτου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπὶ περισσότερον χρόνον δύναται τὴν ὅλην διαβίωσιν καὶ ἐκδήλωσιν ἐκείνου νὰ παρακολουθήσῃ.

β') Εἰς τὴν διάρθρωσιν καταλλήλου περιβάλλοντος διὰ τὸν τρόφιμον, δεδομένου ὅτι, ὡς τοῦτο περαιτέρω θὰ ἐξετάσωμεν, ἔξασκεῖ αὐτὸ σοβαρωτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ τροφίμου.

γ') Εἰς τὴν σαφῆ ἀντίληψιν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ καὶ τῶν συνεπειῶν τῶν μέτρων, τὰ ὅποια ὁ παιδαγωγὸς θὰ ἀναλάβῃ. Ἐπιβάλλεται δὲ τοῦτο, ἵνα μὴ ἡ προσπάθειά του

ἀποβῆ καταστρεπτική διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ τροφίμου.

δ') Εἰς τὴν πλαισίωσιν διὰ τῶν μέτρων τοῦ παιδαγωγοῦ ὅλου τοῦ βάθους καὶ πλάτους τῆς τε συνειδητῆς ὡς καὶ τῆς μὴ συνειδητῆς ζωῆς τοῦ τροφίμου, ὥστε νὰ χωρῆ καὶ νὰ ἐκπληροῦνται τὸ ἔργον του σκοπίμως καὶ συστηματικῶς.

ε') Εἰς τὴν δημιουργίαν ἀγαθῶν ἔξεων ἰδίως ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς γεννήσεως τοῦ τροφίμου (1), διότι καὶ διὰ τῶν μὴ συνειδητῶν τούτων ἔξεων τίθεται ὁ ψυχικὸς αὐτοῦ βίος ὑπὸ ρυθμικὴν τινὰ ἀνάπτυξιν καὶ μάλιστα ἐπηρεάζεται κατόπιν ἐκ τοῦ ρυθμοῦ τούτου καὶ ἡ συνειδητὴ ζωὴ αὐτοῦ.

στ) Εἰς τὴν χρῆσιν εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν τῆς ὑποβολῆς, εἰς ἣν εὐκόλως ὑπόκειται ὁ τρόφιμος κατὰ τὴν νηπιακὴν καὶ παιδικὴν ἡλικίαν αὐτοῦ.

Ἡ δημιουργία ὅλων τῶν ὡς ἄνω προϋποθέσεων εὐνοεῖ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἔργου τοῦ παιδαγωγοῦ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πλεόν προσπορίζει θάρρος καὶ αἰσιοδοξίαν καὶ εἰς τὸν ἴδιον τὸν τρόφιμον, τοῦθ' ὅπερ ἔχει ἐπίσης εὐεργετικὸν ἀντίκτυπον εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ψυχῆς του.

Ἐξητάσαμεν ἀνωτέρω τὰ πλεονεκτήματα, ἅτινα προέρχονται ἐκ τῆς προσαρμογῆς τῆς ἀγωγῆς πρὸς τὴν ψυχικὴν κατάστασιν τοῦ τροφίμου. Πρέπει ἤδη νὰ γνωρίσωμεν ποία εἶναι ἐκάστοτε κατὰ τὴν προσχολικὴν περίοδον ἡ ψυχικὴ κατάσταση αὐτοῦ διὰ νὰ προσδιορίσωμεν καὶ τὴν μορφήν τῆς ἀγωγῆς.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἄνθρωπος καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν τῆς ζωῆς του παρουσιάζει ποικίλας ψυχικὰς ἐκδηλώσεις. Ἀναλόγως τούτων προσδιορίζομεν τὴν πορείαν τῆς ζωῆς μὲ τὰ στάδια τῆς νηπιακῆς, τῆς πρώτης παιδικῆς, τῆς δευτέρας παιδικῆς, τῆς ἐφηβικῆς, τῆς νεανικῆς, τῆς ὠρίμου καὶ τῆς γεροντικῆς ἡλικίας.

Ἐπιζητοῦντες ἤδη νὰ γνωρίσωμεν τὴν προσχολικὴν περίοδον πρέπει νὰ στραφῶμεν πρὸς τὴν νηπιακὴν πρῶτον καὶ πρὸς τὴν πρώτην παιδικὴν κατόπιν ἡλικίαν.

(1) Σ.πυρ. Μ. Καλλιᾶφα : Τὰ πρῶτα πέντε παιδικὰ ἔτη 1931 σ. 19.

4. ΤΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΝΗΠΙΑΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΚΑΙ Η ΑΓΩΓΗ ΤΗΣ

Τό άτομον ἄμα τῇ γεννήσει του παρουσιάζει δύο ἐσωτερικάς τάσεις ἦτοι :

α) Τὴν τάσιν πρὸς σωματικὴν ἀνάπτυξιν.

β) Τὴν τάσιν πρὸς ψυχικὴν ἐξέλιξιν.

α) ὡς πρὸς τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν τὸ νεογέννητον, καθὼς παρατηροῦμεν, ἐπὶ τινα χρόνον ἐπιζητεῖ νὰ λαμβάνῃ τὴν στάσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε καὶ πρὸ τῆς γεννήσεώς του. Κλίνει τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ἔμπρός, λυγίζει τοὺς μηρούς του, κρατεῖ σταυροειδῶς τοὺς πόδας του κ.τ.τ. Ἀρχίζει ὅμως ἡ ἀλματική κατὰ μῆκος καὶ βάρος ἀνάπτυξις του καὶ ἡ ἔντασις τῆς δυνάμεώς του. Δέν ἀσχολοῦμεθα εἰς τὴν προκειμένην ἐργασίαν ἡμῶν μετὰ τὴν ἔρευναν τοῦ μεγέθους καὶ βάρους, τὰ ὁποῖα βαθμηδὸν ἀποκτιᾷ τὸ νήπιον ἐν τῇ ἐξελίξει του. Τοῦτο ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν μᾶλλον τῶν ἰατρῶν παρὰ τῶν παιδαγωγικῶν προσώπων. "Ὅ,τι ἐνδιαφέρει ἡμᾶς, τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ τηρήσῃ ἡ ἀγωγή ἐναντι τῆς σωματικῆς ἐξελίξεως. Ἡ ἀγωγή ἔχει ἐπιτακτικὸν καθήκον νὰ ἐπιμεληθῇ ἰδιαζόντως τῆς ἀρτίας σωματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδός. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν πλουτισμὸν μετὰ ζωτικότητα τοῦ ὀργανισμοῦ οὗτοῦ ἐνδιαφέρεται, διότι τότε τὸ άτομον ἀφ' ἐνός μὲν θὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἰκανότητα πρὸς δημιουργίαν, ἀφ' ἐτέρου δὲ θὰ ἔχῃ τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἀντιξόους συνθήκας τῆς ζωῆς νὰ ἐξουδετερώσῃ, ἀλλὰ καὶ μετὰ οἰσιοδοξίαν ν' ἀναλάβῃ τὸν ἀγῶνα αὐτῆς. Ἄν τούναντίον μετὰ ἐξησθενημένον σῶμα ὀδεύει τὴν πορείαν τῆς ζωῆς, τότε ἀπὸ τὸ αἶσθημα τῆς μειονεξίας κατατρυχόμενον σβῆνει πᾶσαν ἀγαθὴν πρὸς ἐργασίαν προαίρεσιν καὶ διάθεσιν, κατατρίβεται πρὸ πάσης ἐνεργείας εἰς δισταγμοὺς καὶ ἀμφιβολίας καὶ τὸ μόνον ὅπερ συνοδεύει αὐτὸ εἰς τὴν ζωὴν εἶναι ἡ ἀτελειωτος ἀπαισιοδοξία.

Καὶ ὅμως ὑπάρχουν ἀσυνείδητοι ἢ καὶ τὸ χειρότερον ἐγκληματικοὶ γονεῖς, οἵτινες τὴν καχεξίαν τῶν τέκνων τῶν ἐπιδιώκουσι καὶ εὐρίσκουσι μάλιστα αὐτὴν ὡς εὖνοιαν τῆς τύχης τῶν. Εἶναι οἱ γονεῖς, οἵτινες πᾶσαν ἐργασίαν ἀποφεύγοντες ἐκμεταλλεύονται τὸ ἀτύχημα τῶν τέκνων.

Καὶ βλέπομεν τὸν οἰκτρὸν θέαμα ρακένδυτα κατὰ ρυπαρὰ νὰ καταλαμβάνωσι τὰ ἄκρα τῶν ὁδῶν τὰ ἀτύχη ταῦτα πλά-

σματα καὶ ὑπὸ τὸν καυστικὸν ἥλιον ἢ ὑπὸ τὸ δριμύ ψυχὸς ἐπαιτοῦντα τὰ ἴδια μὲν νὰ στενάζωσι, τὴν εὐζωΐαν δὲ καὶ τὴν μακαριότητα τοῦ αὐθέντου τῶν νὰ ἐκλιπαρῶσιν. Ἐν ἀντιβόλῳ οἱ γονεῖς αὐτοὶ θὰ αἰσθανθῶσι τὸν ἀντίκτυπον τῆς ἐγκληματικότητός των, ὅταν μίαν ἡμέραν τὰ τέκνα τῶν κακοδαιμονοῦντα θὰ ἀποτελῶσι τὴν μάστιγα τῆς κοινωνίας. Τότε πικραμένοι ἐκ τῆς ζωῆς καὶ μισητοὶ ἀπὸ τὴν κοινωνίαν θὰ κατέρχωνται εἰς τὸν τάφον. Τὰ τέκνα ὅμως ἀπὸ τὴν ροπὴν νὰ γίνωσι νέοι ἐγκληματῆται πρέπει ἡ πολιτεία νὰ συγκρατήσῃ. Ἐχει καθήκον αὕτη ἀπὸ τοῦδε αὐτὰ μὲν νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς, τὴν ἀναλγησίαν δὲ καὶ ἀσυνειδησίαν τῶν γονέων νὰ ἀπαμβλύνη. Ἐάν θέλωμεν νὰ καταρτίσωμεν καλυτέραν κοινωνίαν εἰς τὸ μέλλον, πρέπει πρῶτον τὴν οἰκογένειαν νὰ προσέξωμεν, διότι ἐκεῖ τὸ πρῶτον σφυρηλατοῦνται οἱ χαρακτῆρες. Ἐάν λάβωμεν ἐγκαίρως τὰ μέτρα καὶ διὰ νὰ σώσωμεν τὰ τέκνα ἀπὸ τὴν κακοδαιμονίαν καὶ διὰ νὰ κρατήσωμεν τὴν κοινωνίαν ἀλώβητον ἀπὸ τοιοῦτους γονεῖς, οἵτινες ἐργάζονται διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς.

β') Ὡς πρὸς τὴν **ψυχικὴν ἐξέλιξιν** τὸ νήπιον, ὡς παρατηροῦμεν, παρουσιάζει ἀξιοπρόσεκτα στοιχεῖα.

Οὕτω **διανοητικῶς** παρουσιάζει ἐξέλιξιν, τῆς ὁποίας τὸ πρῶτον στάδιον ἀναφαίνεται ὡς τάσις πρὸς γνωριμίαν τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀντικειμένων. Γέφυραν πρὸς τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ ὀρμέμφυτον πρὸς κατοχὴν. Μὲ τὴν ἄσκησιν τοῦ ὀρμέμφυτου τούτου ὅλα τὰ ἀντικείμενα τοῦ περιβάλλοντος καὶ μάλιστα τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος ἀποτελοῦσιν ἰδιοκτησίαν του. Ὅλα τὰ βλέπει ὡς ἰδικὰ του. Καλλιιεργεῖται δὲ μὲ τοῦτο ἡ αἰσθητικὴ τῶν πραγμάτων γνωριμία καὶ ἀναπτύσσεται ἡ ἰκανότης τῶν αἰσθήσεων.

Ἄλλα πλὴν τῆς λητουργίας τῶν αἰσθήσεων καὶ ἄλλαι ψυχικαὶ ἰκανότητες ἀναπτύσσονται ὡς ἡ ἰκανότης πρὸς ἀντίληψιν, μνήμην κλπ. οἱ σωματικαὶ δεξιότητες ἰδίως τῆς χειρὸς κ. τ. τ. Γέφυραν εἰς τοῦτο ἀποτελοῦσιν οἱ διάφοροι ἐνστικτώσεις τάσεις καὶ ὀρμαὶ τοῦ παιδός. Ἐκάστη ἐκ τούτων στηρίζει καὶ ἰδίαν τῆς ψυχῆς ἀνάπτυξιν. Οὕτως ἀπὸ τὸ πρὸς κατοχὴν ὀρμέμφυτον προκαλεῖται ἡ γνωριμία τοῦ περιβάλλοντος καὶ ἡ ἀνάπτυξις διαφόρων ψυχικῶν λειτουργιῶν, ἀπὸ τὴν τάσιν πρὸς ἐπικοινωνίαν προκαλεῖται ἡ ἀσχολία αὐτοῦ εἰς τὰ κοινωνικὰ

κατόπιν συναισθήματα κ. ο. κ. Μόνον ὅθεν ὅταν τὸ νήπιον εἶναι ἐφωδιασμένον μὲ πλοῦτον ὀρμεμφύτων καὶ ἐπηρεάση τοῦτα ἐπωφελῶς ἢ ἀγωγή εἶναι δυνατὸν καὶ σὶ ψυχικαὶ λειτουργίαι νὰ ἀναπτυχθῶσιν, ἀλλὰ καὶ ὁ ψυχικὸς κόσμος νὰ πλουτισθῇ. Διὰ τοῦτο ἡ ἀγωγή ἔναντι ἰδῶν τάσεων τούτων δὲν μένει ἀδιάφορος. Ἐργάζεται οὕτη διὰ νὰ εὐνοήσῃ τὴν ἀνάπτυξιν ἰδίως ἐκείνων τῶν ἱκανοτήτων, αἵτινες ἐξυπηρετοῦσι τὴν ζωὴν, παραλλήλως ὅμως καταβάλλει καὶ ἰδιαίτεράν μερίμναν διὰ νὰ προφυλάξῃ τὸ νήπιον ἀπὸ ἐπικινδύνους ἐνεργείας.

Ἄλλὰ καὶ ἡ συναισθηματικότης τοῦ νηπίου ἀναπτύσσεται, διότι καὶ τὰ συναισθήματα δὲν εἶναι ξένα ἀπὸ τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν. Ἀσφαλῶς δὲν γνωρίζει ἡ ψυχὴ του ἀξιολογικὰ συναισθήματα, ἤτοι συναισθήματα ἐξηυγενισμένα διὰ τῆς ἐπενεργείας τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου, ἔχει ὅμως σχέσιν ἢ ψυχὴ του μὲ ἀπλὰ συναισθήματα οἷα εἶναι τὰ συνδεόμενα μὲ τὴν τροφήν, τὴν ἐνδουμασίαν καὶ τὴν θερμοκρασίαν τοῦ περιβάλλοντός του. Πρῶσιάζει ἐπίσης συναισθηματικὰς καταστάσεις σχετιζομένας μὲ στίλβοντα ἀντικείμενα⁽¹⁾, ὅπως τοῦτο δεικνύεται ἀπὸ τὴν ἐξαιρετικὴν προσπάθειαν, τὴν ὁποίαν καταβάλλει διὰ τὴν ἀπόκτησιν των.

Βαθμηδὸν δὲ καὶ ἄλλα συναισθήματα ἀναφαίνονται, ἅτινα σχετίζονται μὲ φόβον, δειλίαν, θυμόν, μῖσος κλπ.

Τὰ συναισθήματα ὅμως τῶν νηπίων δὲν ἔχουσι τὰ γνωρίσματα τῶν συναισθημάτων τῶν ὠρίμων, ἀλλὰ παρουσιάζουσιν ἰδιόζοντα χαρακτήρα. Κατοδεικνύεται δὲ τοῦτο ἀπὸ τὰ ἑξῆς:

α') Ἡ ἐκδήλωσις οὐτῶν εἶναι ζωηροτάτη, διότι δὲν ἔχει εἰσέτι ἀναπτυχθῆ ὁ λόγος, διὰ νὰ ἐπενεργήσῃ ἐκ τῶν ἔνδον οὔτος διὰ τὴν ἀπάμβλυσιν τῆς ζωηρότητος αὐτῆς.

β) Εἶναι εὐμετάβλητα ἐπηρεαζόμενα ἢ δημιουργούμενα ἐξ ἐπουσιωδεστάτων αἰτίων.

γ') Ὑπόκεινται εἰς ὑποβολήν, ἀφοῦ πᾶσα συναισθηματικὴ κατάστασις ἰδίως τῆς μητρὸς εὐρίσκει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ νηπίου τὸν ἀντίκτυπόν της.

Ἡ ἀγωγή καὶ ἐπὶ τῶν συναισθημάτων ὀφείλει νὰ τηρήσῃ κατάλληλον θέσιν. Ἰδίως τὰ συναισθήματα τοῦ φόβου ὀφείλει

(1) Γ. Σακελλαρίου. Ψυχολογία τοῦ παιδὸς σ. 187.

ὄχι μόνον νὰ μὴ προκαλῆ, ὡς τοῦτο δυστυχῶς ὑπὸ πολλῶν μητέρων δημιουργεῖται, αἵτινες διὰ νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἡσυχίαν των ἐκφοβίζουν τὰ τέκνα των—καὶ ἔχει τοῦτο ὡς συνέπειαν ὅτι καθιστῶσι τὰ ἄτομα δειλὰ καὶ κυριαρχούμενα ἀπὸ τὸ συναίσθημα τῆς μειονεξίας—, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπάρχοντα λόγῳ τῆς ἡλικίας των συναισθήματα φόβου ὀφείλει ἡ ἀγωγή ν' ἀπαμβλύνῃ. Καὶ διὰ μὲν τὴν ἀποφυγὴν τῆς δημιουργίας αὐτῶν λαμβάνει τὰ μέτρα τῆς ἡ ἀγωγῆς, ἵνα τὰ αἷτια αὐτῶν ἐκμηδενίξῃ. Οὕτως ἀποφεύγεται ἡ τάσις τῶν ὠρίμων νὰ χρησιμοποιοῦσι τοῦ κρότους ὡς μέσον ἐκφοβισμοῦ. Τὰ διάφορα πρόσωπα τοῦ περιβάλλοντος τοῦ νηπίου δὲν ἐπιζητοῦσιν ἐπίσης νὰ εὐρίσκωσι τὴν τέρψιν των εἰς τὰ δημιουργούμενα ὑπ' αὐτῶν αἰσθήματα τοῦ φόβου τοῦ νηπίων, ἀλλὰ συνειδητοποιοῦσι μὲ εὐθύνη τὴν συνέπειαν τῆς ὑπόπτου ταύτης τέρψεως των. Γενικῶς ἀποφεύγεται ἢ ἐξουδετεροῦται πᾶσα περίπτωσις, ἐξ ἧς εἶναι δυνατὸν νὰ προκληθῇ ἐκφοβισμὸς τις εἰς τὸ νήπιον.

Διὰ δὲ τὴν ἀπάμβλυσιν τοῦ ὑπάρχοντος φόβου καταβάλλει προσπάθειαν ἡ ἀγωγή νὰ ἐπιφέρῃ τὴν καταπολέμησιν αὐτοῦ καὶ ἐνεργεῖ τοῦτο μὲ τὸ νὰ ὀδηγῇ συχνότερον τὸ νήπιον εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὰ ἀντικείμενα, ἅτινα ἐκφοβίζουν αὐτό, μὲ τὸ νὰ ὀδηγῇ τοῦτο εἰς κατάληψιν τῆς πραγματικότητος καὶ μὲ τὸ νὰ ὑποβάλλῃ εἰς αὐτὸ τὴν ἀντίληψιν τῆς ἀνυπαρξίας στοιχείου πρὸς δημιουργίαν φόβου. (1).

Ἄλλὰ καὶ ἡ βούλησις τοῦ νηπίου εἶναι ἔκδηλος. Ἐχει ὅμως καὶ αὕτη ὅπως καὶ τὸ συναίσθημα ἰδιάζοντα χαρακτηριστῆρα. Οὕτω κινεῖται τὸ νήπιον ἀπὸ ὀρμεμφύτους τάσεις χωρὶς νὰ συνοδεύῃ τὰς ἐνεργείας του ἡ σκέψις ἐπὶ τῶν συνεπειῶν αὐτῶν καὶ χωρὶς ἀκόμη περισσότερο νὰ ὑπάρχῃ ἡ συνείδησις τοῦ ἐπιτεκτοῦ ἢ μὴ τούτων. Θρηνεῖ εἰς πᾶσαν ἄρνησιν ἢ εἰς πᾶσαν ἀντίδρασιν, ὡς ἐάν νὰ διέπτηται ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν, ὅτι πᾶν τὸ ἐπιθυμητὸν εἶναι καὶ ἐφικτόν (2). Ἀσφαλῶς καὶ ἐνταῦθα ὁ ἐγώκεντριζμός του ἔχει ἰδιάζουσαν σημασίαν. Οὗτος ὡς θὰ ἴδωμεν περαιτέρω, συνεχίζεται καὶ κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας. Καὶ ἐκεῖ μὲν ἀναφέρομεν ποῖα μέτρα θὰ χρησιμοποίησῃ ἡ ἀγωγή διὰ νὰ κινήσῃ πρὸς κατα-

(1) Γ. Σακελλαρίου : Ψυχολογία τοῦ παιδὸς σ. 196.

(2) Γ. Σακελλαρίου : Ψυχολογία τοῦ παιδὸς σ. 323.

πολέμησιν αὐτοῦ. Ἄλλὰ καὶ ἔναντι τοῦ ἐγωκεντρισμοῦ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας λαμβάνει θέσιν αὕτη. Ἡ κατάδειξις πρῶτον τῆς δυσαρσεκείας μας διὰ τὰς τάσεις του ἀποτελεῖ μέτρον, ὅπερ ἡ ἀγωγή δύναται νὰ χρησιμοποίησῃ. Τὸ ἀσφαλέστερον ὁμως μέτρον εἶναι ἡ ἀπομάκρυνσις ἐκ τοῦ περιβάλλοντός του παντός ἀντικειμένου, ὅπερ ἂν ἐπιζητηθῆ ὑπ' αὐτοῦ καὶ περιέλθῃ εἰς τὴν κατοχὴν του θὰ ἀποτελέσῃ πηγὴν βλάβης ἢ κινδύνου.

Ἡ ἀγωγή ἄρα καταβάλλει πᾶσαν προσπάθειαν διὰ τὴν κατάλληλον ἀνάπτυξιν τῆς ψυχικῆς τοῦ νηπίου ἐξελιξέως.

γ') Ἄλλ' ὅ,τι διὰ τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα εἶναι ὁ δεσμὸς τοῦ νηπίου μὲ τὴν μητέρα του. Εἶναι τὸ πρόσωπον μὲ τὸ ὁποῖον τοῦτο ἐξ ἐνστίκτου στενώτατα συνδέεται. Ἀποτελεῖ ἐκείνη μέρος τῆς ὑπάρξεώς του. Χωρὶς αὐτὴν ἡ ὑπόστασις του εἶναι σκοτεινὴ, ἡ μορφή τῆς ψυχῆς του ἄρρυθμος καὶ τὸ ἐγὼ του ἀνίσχυρον. Καὶ ἂν διὰ τὴν μητέρα ἀποτελεῖ τὸ νήπιον τὴν ὑλοποίησιν τοῦ μητρικοῦ φίλτρου, ἡ μήτηρ διὰ τὸ νήπιον ἀποτελεῖ κάτι, ἄνευ τοῦ ὁποῖου ἡ ζωὴ του φαίνεται κενὴ καὶ ἀκόμη περισσότερο ὡς ἄνυπαρκτος. Ἐὰν δὲ ἡ μοῖρα τῆς ζωῆς του ἐστέρησεν αὐτὸ ἀπὸ τὴν φυσικὴν τροφὴν του, μίᾳ ἄλλῃ γυναῖκα, ἣτις ἀνέλοβε τὸν ρόλον ἐκείνης, ἀναλαμβάνει καὶ εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν θέσιν τῆς ἰδίας. Τοιοῦτοτρόπως παρουσιάζεται ἡ πραγματικότης τῆς ζωῆς διὰ τὸ νήπιον. Χρειάζεται ὁμως οὕτῃ, ὅπως καὶ ἡ πραγματικὴ μήτηρ, νὰ κρατήσῃ τὴν γνησιότητα τῆς μορφῆς. Διότι αὕτη θὰ δώσῃ τὰς πρώτας ἐντυπώσεις καὶ τὴν πρώτην εἰκόνα περὶ τοῦ κόσμου. Αὕτη μὲ τὴν θέρμην τῆς ψυχῆς της θὰ καλλιεργήσῃ τοιαύτην γνωριμίαν μὲ τὰ πράγματα, ὥστε νὰ διαρθρώσῃ ἐκεῖνο τὸ θησαύρισμα εἰς τὴν ψυχὴν του, τὸ ὁποῖον θὰ κατευθύνῃ καὶ θὰ καθοδηγῇ αὐτὸν μὲ πολιτιστικὴν ἐπίδοσιν καὶ μὲ ἄνεσιν εἰς ὄλην τὴν πνευματικὴν ζωὴν του. Λέγεται—καὶ εἶναι τοῦ.ο ὀρθόν—ὅτι ὅσα μανθάνει τὸ ἄτομον εἰς τὰ τρία πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς του, δὲν μανθάνει κατὰ βάθος καὶ κατ' ἕκτασιν οὐδὲ εἰς ὄλην τὴν ὑπόλοιπον ζωὴν. Εἰς τοῦτο ἀσφαλῶς βοηθεῖ ἡ μήτηρ. Διότι αὕτη μὲ τὴν ἐπιμεμελημένην αὐτῆς προσπάθειαν καὶ μὲ τὸν ἰδιάζοντα ρόλον, ὃν ἔχει, νὰ ποδηγετῇ τὸ νήπιον εἰς τὰ πρῶτα βήματα τῆς ζωῆς του παρέχει εἰς αὐτὸ τὴν πρώτην ἀλλὰ πλουσιωτάτην καὶ σπουδαιοτά-

την γνωριμίαν τοῦ κόσμου. Ἄλλὰ καὶ κάτι περισσότερον. Ἐκτὸς τῶν γνώσεων διαμορφώνει ἡ μήτηρ καὶ τὸν **χαρ-
κτῆρα**.

Διότι αὐτὴ χαράσσει τὸν ῥυθμὸν τῆς ζωῆς του. Ἄν δηλα-
δὴ ἡ μήτηρ εἶναι ἤρεμος καὶ ὑπομονετικὴ, ἂν ἡ πραότης καὶ ἡ
γλυκύτης προσδιορίζουσι τὴν συμπεριφορὰν αὐτῆς, τότε ἡ
ἠρεμία καὶ ἡ φαιδρότης, ἡ γαλήνη καὶ ἡ εὐταξία ἐμπεδοῦνται
εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ νηπίου καὶ διέπουσιν— ἂν ἡ ψυχοσύνθεσις
του δὲν εἶναι ἀντιδραστικὴ— ὅλην τὴν ζωὴν του. Ἄν ὁμως
πολυτάραχον περιβάλλον δημιουργῆ ἡ οἰκογένεια, ἂν σπα-
σμωδικαὶ ἐνέργειαι καὶ οὐχὶ σπανίως ἀπερίσκεπτα κτυπήματα
μὲ ὑστερικὸς φωνὰς κατατυρανῶσι τὴν ψυχὴν τοῦ νηπίου,
τότε ἡ ἀρρυθμία καὶ τὸ ἀνώμαλον, ἡ ἐπιπολαιότης καὶ ἡ νευ-
ρικότης διαποτίζουσι, καὶ δυστυχῶς διὰ παντός, τὴν ψυχὴν
του. Ἐχομεν τότε τὸν ἄνθρωπον, ὅστις ἀσπείρει ὑπὸ τὰ σκλη-
ρὰ κτυπήματα τῆς μοίρας. Διότι εἰς τὴν μοῖραν ἀποδίδεται
ὑπὸ τῶν πολλῶν ἡ ἀβουλία του καὶ αἱ σπασμωδικαὶ του κα-
ταστάσεις, ἂν καὶ θὰ ἦτο καλλίτερον νὰ θεωρηθῆ οὗτος θῦμα
μῆς διεστρεβλωμένης μητρικῆς ἀγωγῆς. Λεῖπει δηλαδὴ ἀπὸ
αὐτὸν ὁ ῥυθμὸς τῆς ψυχῆς του, τὸ ψυχικὸν σθένος διὰ νὰ ἀν-
τιπαρέρχεται μὲ λογικότητα καὶ οἰσιοδοξίαν τὰ περιστατικά
τῆς ζωῆς, δι' ὅπερ γεγρονός κατὰ πολὺ εὐθύνεται ἡ μήτηρ.

Ἡ καρτερικὴ ὁμως καὶ ἤρεμος μήτηρ κατεργάζεται μὲ τὴν
ἀγαθὴν συμπεριφορὰν τῆς ὅλον τὸν πλοῦτον τῆς εὐρυθμίας
καὶ αἰσιοδοξίας. Οἱ δὲ λόγοι δι' οὓς ἡ μήτηρ ἔχει τόσην ἀπή-
χτισιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀτόμου εἶναι οἱ ἑξῆς: Ἐν πρώτοις
δημιουργεῖται ὑπ' αὐτῆς ὁ **πρῶτος** δεσμός τοῦ ἀνθρώπου εἰς
τὴν ζωὴν του, καὶ δεύτερον ὁ δεσμός οὗτος εἶναι **μητρικός**.

Ἄν σκεφθῶμεν πόσον οἱ ἐπιπόλαιοι καὶ πρόσκαιροι δεσμοὶ
ἀφήνωσι σοβαρὸν τινα ἀντίκτυπον εἰς τὴν ψυχὴν μας, θὰ κα-
τανοήσωμεν τότε τί δύναται νὰ ἀφήσῃ ἡ μήτηρ ὡς μήτηρ, ὡς
πρῶτῃ σύντροφος τῆς ζωῆς μας καὶ μάλιστα ὡς παράγων, ὅστις
θεωρεῖται τὸ ἀναπόσπαστον μέλος τῆς ἡλικίας μας. Διὰ τοῦτο
ἡ μορφή τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἀντικατοπτρίζεται εἰς ψυχὴν τῶν
τέκνων της. Καὶ ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ γαλήνη τῆς ψυχῆς
της, τόσον ἡρεμώτερος εἶναι καὶ ὁ ἀντίκτυπος ἐπὶ τῆς ψυχῆς
τοῦ παιδός.

Διὰ νὰ δυνηθῆ ὁμως ἡ μήτηρ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν ὑψη-

λόν αὐτῆς προορισμὸν πρέπει νὰ κοσμηθῆται ἡ ψυχὴ τῆς ἀπὸ τὰ τὰ ἐξῆς γνωρίσματα :

- α) ἀπὸ ὑπομονῆν
- β) ἀπὸ φωτεινὴν διορατικότητα
- γ) ἀπὸ ἄπειρον ἀγάπην

α) Ἡ ὑπομονὴ εἶναι ἀπαραίτητος ὄχι μόνον διὰ νὰ παρᾶσχη εἰς τὸ τέκνον τῆς εὐκαιρίας αὐτενεργοῦ κινήσεως τῆς ψυχῆς του, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ παρακολουθήσῃ ἡ μήτηρ τὴν καλὴν ἐξέλιξιν τῶν ἱκανοτήτων αὐτοῦ. Διότι διὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν οἰσθήσεων καὶ ἱκανοτήτων τοῦ παιδίου εἶναι ἀνάγκη νὰ δίδῃ αὐτῇ εἰς τοῦτο τὴν χαρὰν νὰ ἐνεργῇ κάτι μόνον του.

Ἄς προκαλέσῃ π. χ. τὴν ἔφεσιν νὰ ἀναβῆ εἰς τὸ κάθισμα μόνον του ἢ νὰ φορέσῃ τὸ ὑπόδημά του καὶ τὰ τοιαῦτα καὶ ἄς ἀφήσῃ αὐτὸ ἐλεύθερον διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἐφέσεων του. Ἀποτελοῦσιν αἱ εὐκαιρίαι αὗται τὸν ἀξιολογικώτερον παράγοντα τόσον διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ψυχοφυσικῶν του λειτουργιῶν, τῶν σωματικῶν δεξιοτήτων καὶ τῶν ἱκανοτήτων αὐτοῦ, ὅσον καὶ διὰ τὸν πλουτισμὸν τῆς ψυχῆς του ἀπὸ ἱκανοποιητικὰς καταστάσεις, αἵτινες πλὴν τῆς οἰσιοδοξίας καὶ τὴν ἐπίγνωσιν δημιουργοῦσι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Διὰ τῶν εὐκαιριῶν τούτων τὸ νήπιον ἔχον τὴν ψυχὴν του πλημμυρισμένην ἀπὸ χαρὰν καὶ ἱκανοπίησιν, δι' ὅσα πράγματα ἐπέτυχεν, καὶ ὁδηγεῖται πρὸς τὴν ἀνάληψιν νέων ἐπιδόσεων, διὰ τῶν ὁποίων γίνεταί δραστήριον καὶ δημιουργικὸν διὰ τὴν ζωὴν του. Μὲ ὑπομονὴν ὅμως καὶ μὲ σύνεσιν ἄς παρακολουθήσωμεν τὴν προσπάθειάν του αὐτὴν ὑποβοηθοῦντες αὐτὸ ἐμμέσως, ὅταν παρίσταται ἀνάγκη, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν. Ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν ἔμμεσον αὐτὴν προσπάθειαν ἐπιβάλλονται τὰ ἐξῆς :

αα) Νὰ μὴ ἐπεμβαίνομεν, διότι τὸ ἴδιον τότε θὰ ἀντισταθῇ καὶ θὰ ἀντιδράσῃ, ὁπότε καὶ ἡ ἀναληφθεῖσα προσπάθειά του δὲν θὰ τελεσφορήσῃ.

ββ) Νὰ μὴ ζητῶμεν ἀνώτερα τῶν δυνάμεων του, διότι εἰς τὴν ἀδυναμίαν του θὰ ἀπαισιοδοξήσῃ καὶ τοῦτο θὰ ἔχη ὡς συνέπειαν νὰ παραιτηθῇ τῆς καρποφόρου ἐπιδόσεώς του.

γγ) Νὰ μὴ ἀδιαφορήσωμεν, διότι ὑπάρχει κίνδυνος νὰ πέσῃ καὶ νὰ ὑποστῇ θλάσιν τῆς χειρὸς του κ. τ. τ. Τὸ σπου-

δαιότερον ὅμως εἶναι νὰ μὴ δείξωμεν δυοθυμίαν, διότι τότε πληγώνομεν τὴν ψυχὴν τοῦ ἀφαιροῦντες τὴν ἀγαθὴν διάθεσιν καὶ τὴν τάσιν πρὸς δημιουργικὴν ἐξέλιξιν.

β) Ἄλλὰ καὶ μὲ φωτεινὴν διορατικότητα θὰ ἐργασθῆ ἡ μήτηρ διὰ τὴν πραγμάτων τῆς ἀγαθῆς ψυχικῆς κατευθύνσεις τοῦ τέκνου της. Ἀφοῦ ἀντιληφθῆ ποίας προδιαθέσεις παρουσιάζει τοῦτο καὶ κατὰ συνέπειαν τί πρέπει νὰ ἀπαγορεύσῃ καὶ τί πρέπει νὰ ἐνισχύσῃ, διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἀρμονικῆς ἐξελιξεῶς τοῦ θὰ διαρθρῶσῃ κατάλληλον διὰ τὴν ψυχὴν τοῦ περιβάλλον τάξεως, εὐρυθμίας καὶ ἀρμονίας. Θὰ διαμορφώσῃ δηλονότι ἐκεῖνο τὸ περιβάλλον τάξεως κλπ., ὅπερ ἐναρμονιζόμενον πρὸς τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ θὰ ἀποτελῆ διερεθισμὸν διὰ νὰ ἀσχολῆται ἡ ψυχὴ τοῦ αὐτενεργῶς καὶ ἀβιάστως μὲ ἐνεργείας, ἐξ ὧν θὰ λάβῃ μορφωτικὴν ὑπόστασιν καὶ θὰ ἐξελιχθῆ εἰς τὸν κατάλληλον τύπον.

Οὕτω μὲ τὴν κανονικὴν ἐπίβλεψιν ὡς ἀκόμη καὶ μὲ τὸν τακτικὸν θηλασμόν, μὲ τὴν καθυπόταξιν-ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ζωῆς του-τῶν ὀργανικῶν ἐκδηλώσεων εἰς πειθαρχημένην ζωὴν θὰ χαράξῃ ἡ μήτηρ τὰς καλυτέρας συνηθείας ἀπὸ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ τέκνου της. Ὁ πρῶτος αὐτὸς ῥυθμὸς τῆς ζωῆς, ἐπικουρούμενος ἀπὸ τὰς διὰ τῆς αὐτενεργείας προσαποκτωμένας ἕξεις, χαρίζει ἐσωτερικὴν πειθαρχίαν (1), πειθαρχημένην βούλησιν, ἔνθα καὶ μόνον νοεῖται ἡ ἐλευθερία. Καὶ ἐκεῖνοι οἵτινες μὲ πειθαρχημένας ἀρχὰς κινούμενοι δὲν ἐνοχλοῦσι τοὺς ἄλλους καὶ τὸ σύνολον καὶ δὲν παρασύρονται ἀπὸ πρόσκαιρα πάθη οὐδὲ ἠλεκτρίζονται ἀπὸ προσκαίρους γοητείας, οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ πλάθονται ἀπὸ τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν διὰ τῶν πειθαρχημένων τρόπων ζωῆς, τοὺς ὁποίους ἡ μήτηρ-ἀκόμη καὶ μὲ τὸν κανονικὸν θηλασμόν-θὰ χαράξῃ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου.

γ) Ἄλλὰ καὶ μὲ ἄπειρον ἀγάπην τέλος ἄς συντροφεύῃ ἡ μήτηρ τὸ στενώτατα μὲ αὐτὴν συνδεδεμένον νήπιον. Μόνον ἡ ἄπειρος ἀλλὰ καὶ λελογισμένη ἀγάπη καὶ τὸ ἀμείωτον διαφέρον της θὰ δημιουργήσῃ τὸν πλοῦτον τῆς ψυχῆς, ἀπὸ τὸν ὁποῖον θὰ ἀντλή ἑκάστοτε ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ζωὴν τοῦ χαρὰν

(1) Σπ. Μ. Κολλιᾶφα: Τὰ πρῶτα πέντε παιδικὰ ἔτη. Ἀθῆναι 1934. Σελὶς 49.

καί αἰσιοδοξίαν, θάρρος καί σφρῖγος, ἄνθησιν καί ζωτικότητα εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν τῆς ζωῆς του. Τονίζομεν ὅμως λελογισμένην ἀγάπην καί ὄχι ἀλόγιστον τοιαύτην. Διότι, ὅταν ἐννοήσῃ τὸ νήπιον ὅτι ἀποτελεῖ τὸ κύριον μέλημα τῶν γονέων, θά ἔχη ἐγωισμόν καί ἰδιοτροπίας καί θά ἀποβῆ ὁ τύρανός τῆς οἰκογενείας (1). Μὲ τὴν λελογισμένην ὅμως ἀγάπην τῆς μητρὸς πλουτίζεται ὁ συναισθηματικός του κόσμος, ἀπαμβλύνονται αἱ διαστρεβλωτικαὶ διαθέσεις, προσβλέπει φαιδρότητα εἰς τὸ περιβάλλον του καί δημιουργεῖται τὸ λαμπρὸν καί γλυκὺ περιεχόμενον τῆς ζωῆς.

Καὶ ἐδῶ κατανοοῦμεν πόσον ἀποξενώνονται ἀπὸ τῶν τέκνων τῶν αἰ μητέρες ἐκεῖναι, αἵτινες θεωροῦσαι τὸ καθήκον τῆς ἀνατροφῆς ἐπουσιῶδες καί ἄχαρι διὰ τὴν ζωὴν τῶν ἀναθέτουσι τὸ θεῖον τοῦτο ἔργον εἰς τὰς τροφούς.

Τὰ νήπια οὐτὰ οὐδεμίαν πηγὴν ζωτικότητος καταδεικνύουσιν εἰς τὴν ζωὴν τῶν. Διότι δὲν ἐγνώρισαν τὴν θέρμην τῆς ἀγάπης εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν, δὲν ἐκινήθησαν ἀπὸ αἰσθητικὰς ἐντυπώσεις καί ἀπὸ γνωριμίαν τῶν ἀντικειμένων πρὸς πλουτισμόν τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἐγκατελείφθησαν εἰς τὴν ἀστοργίαν τῶν ξένων πρὸς τὰ μητρικὰ φίλτρα τροφῶν. Διότι ποῖα τροφὸς θά ἔχη τόσον ἐνδιαφέρον, θά παρουσιάσῃ τόσῃν ὑπομονήν, θ' ἀναλάβῃ μὲ τόσῃν φωτεινὴν διορατικότητα καί μὲ ἀγάπην τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νηπίου μὲ ὄσῃν θ' ἀναλάβῃ ἡ μήτηρ; Διὰ τὰς μητέρας αὐτάς, αἵτινες ἀναθέτουσι τὰ νήπια εἰς τὰς τροφούς, τοῦτο μόνον ἀρκούμεθα νὰ τονίσωμεν. "Ὅσον περισσότερο ἀποφεύγουσι τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων τῶν, τόσον περισσότερο ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν βιολογικὴν οὐτῶν τάσιν. Καὶ δὲν μένουσι ἀτιμώρητοι." Ἄν ἀφοσιώνωνται μὲ τὰ πλούσια διαφέροντά των εἰς ξένα πρὸς τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς τῶν ζητήματα καί ἂν ἐκεῖ ἀποκτῶσι τὸ ποθητὸν οὐτῶν μεγαλεῖον, χάνουσιν ὅμως τὸ πολυτιμότερον μεγαλεῖόν των, τὸ τέκνον, ἥτοι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον διὰ τῆς συναισθηματικότητός των θά τὰς ἀνεδείκνυεν ἱστορικὰς προσωπικότητας.

Φρονοῦσιν ὅμως πολλοὶ ὅτι ὅταν ἐναποθέσῃ τὴν φροντίδα τῆς ἀνατροφῆς εἰς τὴν τροφὸν καί πλουτίσῃ παραλλήλως καί τὸ περιβάλλον τοῦ τέκνου τῶν μὲ ἀθύρματα ἥτοι

(1) Σπ. Μ. Καλλιάρη: Τὰ πρῶτα πέντε παιδικὰ ἔτη. 1934 Σ. 31.

μέ κόσμον, ὅστις θὰ καλλιεργήσῃ ἀφθονίαν ἐντυπώσεων, τότε θὰ ἀναπτυχθῇ διὰ τούτων ὁ ἐσωτερικὸς αὐτῶν κόσμος. Θὰ λείπη ὅμως τὸ διαφέρον καὶ ἡ ὑπομονή, ἡ φωτεινὴ διορατικότης καὶ ἰδίως ἡ ἀπειρος ἀγάπη τῆς μητρός. Καὶ ὅταν αὕτη λείπη, τότε οὐδεμία ἐπίβλεψις καὶ οὐδεμία ἀγαθὴ ποδηγέτησις θὰ σημειωθῇ εἰς τὰ πρῶτα βήματα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Καὶ ἡ φύσις βεβαίως ἀποτελεῖ ἄψυχον ἀλλὰ πλουσιώτατον περιβάλλον διὰ τὴν δημιουργίαν ἐντυπώσεων εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ μητέρα ὅμως κινεῖ τὴν τρόφιμον δεόντως διὰ νὰ ἀποκτήσῃ οὗτος ἐξ ἐκείνης τὰς καταλλήλους ἐντυπώσεις.

Ὅταν δὲ ἡ μήτηρ ἀναλαμβάνῃ ἡ ἴδια τὴν ἀνατροφήν τοῦ τέκνου τῆς, τότε διὰ μέσου τοῦ μητρικοῦ δεσμοῦ ἀναλαμβάνει καὶ ἄλλο ἀκόμη ἱερώτερον καθῆκον. Κατορθώνει δηλ. καὶ ἀκτινοβολεῖται εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τὸ πιστεῦν τῆς ψυχῆς τῆς.

Μὲ γέφυραν τὸν μητρικὸν δεσμὸν χαράσσει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ τὰς παραδόσεις καὶ τὰς δοξασίας, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ ὄλας τὰς ἀρχάς, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀνετράφη καὶ ἔζησεν αὕτη. Καὶ ἂν εὐρίσκωμεν τὸν τρόφιμον γνήσιον τέκνον τοῦ λαοῦ, ἂν ἠλεκτριζεῖται ἀπὸ τὴν πίστιν καὶ τὸν παλμὸν ἐκείνου, εἰς τοῦτο ἐργάζεται πρῶτον ἡ μήτηρ, ἥτις τὴν ἰκμάδα, τὴν ὁποίαν χαρίζει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ τέκνου τῆς, τὴν σφυρηλατεῖ μὲ τὰ διαφέροντα καὶ τὰς κατευθύνσεις τῆς, μὲ τὰς παραδόσεις καὶ τὰ φυλετικὰ γνωρίσματα τῆς ψυχῆς τῆς. Τοιοῦτοτρόπως δημιουργεῖ τὴν ἀσφαλεστέραν συνοχὴν παρελθόντος καὶ μέλλοντος καὶ κατεργάζεται τὴν αἰώνιαν ἄνθησιν τῆς φυλῆς.

Προβάλλει ὅμως ἡ ἀντίρρησης: Ποίαις ἀρχαῖς φυλετικοῦ ἢ ἐθνικοῦ χαρακτηῖρος κατανοεῖ καὶ ἐνστερνίζεται τὸ νήπιον, ὅταν ἀκόμη δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ κατανοήσῃ τὴν γλῶσσαν τῶν ὠρίμων; Καὶ ὅμως ὁ κόσμος ὁ ψυχικὸς, ὅστις συνασπρτίζει τὰ γνωρίσματα τῆς ἐθνικῆς ὄντοτης ἐνὸς λαοῦ, — εἴτε οὕτως εἰς σύμβολα ἐκφράζεται, εἴτε φυσιογνωμικῶς διατυπώνεται, — ἀρχίζει ἀπὸ ἀπλούστατα στοιχεῖα, ἅτινα εἶναι προσιτὰ καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν. Καὶ ὅταν τὰ στοιχεῖα αὐτὰ κυριαρχώσιν εἰς τὴν μητρικὴν ψυχὴν ἢ εἰς τὸ οἰκογενειακὸν περιβάλλον, τότε ἀποκτῶσι ρίζας μὲ συναισθηματικὸν τόνον καὶ θεμελιῶνται καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ νηπίου, ὅπότε δημιουργοῦνται ἐκεῖνα τὰ κίνητρα, ἅτινα κατευθύνουσι τὸ παιδίον πρὸς τὴν πορείαν τῆς φυλῆς. Τοιοῦτοτρόπως αἱ

θηρσκευτικά ἢ ἔθνικα ἐκδηλώσεις τῆς μητρὸς γίνονται αἰτία νὰ παρακολουθῆ τὸ τέκνον αὐτῆς ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν τὰ βιώματα ἐκείνης καὶ οὕτως νὰ παραλαμβάνῃ ἐντυπώσεις, αἵτινες κατόπιν βαθμηδὸν μὲ τὴν πάροδον τῆς ἡλικίας ἐπετεινόμεναι καὶ καλλιεργούμεναι συναπαρτίζουσι τὴν πλῆσιν τοῦ νέου πρὸς ὠρισμένα ἰδανικά. Ἴδου διατὶ ἡ μήτηρ ἰδίως διὰ τοῦ μητρικοῦ δεσμοῦ κατεργάζεται τὴν διόρθωσιν τῆς ἐνότητος τοῦ φυλετικοῦ χαρακτήρος εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ τέκνου τῆς. Ἐχει δὲ τοῦτο ὡς συνέπειαν ὅτι καὶ τὴν ἐνότητα τῆς φυλῆς ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν γενεῶν καλλιεργεῖ ἡ μήτηρ, ἐφ' ὅσον οὕτῃ γίνεται γέφυρα διὰ νὰ μεταφέρεται ἀπὸ τὴν μίαν γενεὴν εἰς τὴν ἄλλην ὁ ἔθνικὸς πλοῦτος καὶ ὁ πολιτιστικὸς χαρακτήρ τοῦ λαοῦ.

Καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καταφαίνεται πόσον σκληρῆ πρὸς τὸ τέκνον ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ κοινωνικὸν σύνολον ἀποβαίνει ἡ ἐνέργεια ἐκείνη τῆς οἰκογενείας, ἣτις προσλαμβάνει ἀπὸ τῆς ἡλικίας αὐτῆς — τῆς νηπιακῆς — τροφὸν ξένης ἐθνικότητος. Ἐνδιαφέρεται ἡ οἰκογένεια αὕτη διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῶν γαλλικῶν ἢ ἀγγλικῶν ἢ γερμανικῶν καὶ διασπᾶ οὕτως τὴν ἐνότητα τῆς ψυχῆς ἣτοι τὴν φυλετικὸν χαρακτήρος ἐνότητα τῆς ψυχῆς τοῦ τέκνου τῆς. Ἄς γίνῃ ὁμως ἀντιληπτὸν ὅτι εἶναι πολὺ πρόωρος ἡ προσπάθεια διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς ξένης γλώσσης. Διότι, ἐπειδὴ ἡ προσπάθεια τῆς τροφοῦ δὲν κινεῖται ἀπὸ μητρικὸν φίλτρον, ἀλλὰ ἀπὸ οἰκονομικὰ ἑλατήρια, διέπεται δὲ ἐξ ἄλλου καὶ ἀπὸ ἄλλοεθνη διαφέροντα, ἐπενεργεῖ ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως καταστρεπτικῶς ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ τέκνου τῆς. Ἡ προσπάθεια αὕτη τῆς τροφοῦ — εἴτε σκοπίμως, ὅταν ἐξυπηρετῆ ἄλλους σκοποὺς εἴτε καὶ ἀσυνειδήτως ὅταν δὲν κινῆται μὲν ἀπὸ ἄλλους σκοποὺς, εἶναι ὁμως πλημμυρισμένη ἢ ψυχὴ τῆς ἀπὸ ξένα βιώματα, — σπείρει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ νηπίου ξενικὰ κίνητρα, ἅτινα συγκρούονται πρὸς τὰ φυλετικὰ κίνητρα τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος. Ἄμεσος δὲ συνέπεια εἶναι ἡ διάσπασις τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος τῆς ψυχῆς τοῦ ἀτόμου, ἡ στέρησις τοῦ ἀπὸ γνήσια ἰδανικά καὶ ἡ ἀδιαφορία πρὸς τὰ ἔθνικα βιώματα. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ καλλιεργηθῆ πρῶτον ἡ φυλετικὴ ἐνότης εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ νηπίου ἀπὸ τὸ μητρικὸν περιβάλλον καὶ ἀργότερον νὰ ἐπιδοθῆ τοῦτο καὶ μάλιστα ἀπὸ τῆς δευτέρας παιδικῆς ἡλικίας εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ξένης γλώσσης. «Δεῖ αὐτὰς τὰς μητέρας τὰ τέκτα τρέ-

φειν» λέγει ὁ Πλούταρχος εἰς τὸ περὶ τῶν παίδων ἀγωγῆς σύγγραμμά του. Καὶ ἀσφαλῶς αὐταὶ μόνον μὲ τὴν ἀγάπην τῶν καλλιεργοῦσι τὸν πολίτην τῆς οὐρίων, ὅστις ἀφοῦ πλαισιώσῃ τὴν ψυχὴν του ἀπὸ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας μὲ γνήσια καὶ δόκιμα φυλετικὰ στοιχεῖα θὰ λάβῃ τὴν δύναμιν τῆς ἐθνικῆς ἐξελιξεως χωρὶς τὸν κίνδυνον νὰ θολωθῇ τὸ φρόνημά του ἀπὸ ἀλλοεθνεῖς πολιτικὰς ἢ φυλετικὰς ἐπιρροάς.

Ἰδιαιτέρως ὁμως θὰ πρέπη νὰ ἐξαρθῇ ἡ διηνεκῆς καὶ ἄοκνος προσπάθεια τῆς μητρὸς διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς γλώσσης τοῦ παιδίου. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη χωρεῖ κατὰ στάδια. Οὕτω κατ' ἀρχὰς ἀναφαίνονται οἱ ψελλισμοί, κατόπιν οἱ ἄνσρθοι φωναὶ καὶ μετὰ τοῦτο αἱ ἔναρθοι, οἵτινες οὐδὲν νόημα ἔχουσι καὶ μόνον παρέχουσι τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸ νὰ ἀσκῆται φθογγολογικῶς ὁ τρόφιμος. Μετὰ τινὰς μῆνας ἐκφράζει τὸ νήπιον τὸν ψυχικὸν του κόσμον εἰς ἀτελεῖς φράσεις. Δὲν εἶναι ὁμως ἡ ἀτέλεια αὕτη συνειδητῆ, διότι, ἐφ' ὅσον ἰσχύει ἡ ἀρχὴ ὅτι πᾶν ψυχικὸν περιεχόμενον ἐξωτερικεῦται μὲ ἀνάλογον καὶ ἀντίστοιχον συμβολισμόν, ἡ ἀτελής φράσις διεπιστῶνει καὶ ἀτέλειαν περιεχομένου. Ὅταν π. χ. λέγῃ τὸ νήπιον «Μπαμπὰς νιά—νιά», τὸ περιεχόμενον τῆς φράσεως ταύτης τόσο μόνον εἶναι συνειδητὸν ὅσον καὶ φραστικῶς διατυποῦται. Ἄν μὲ τοῦτο θέλῃ τὸ νήπιον νὰ εἴπῃ «ὁ μπαμπὰς τρώγει» ἢ «ὁ μπαμπὰς ἦλθε, ἄρα πρέπει νὰ φᾶμε» κ. τ. τ., τοῦτο εἶναι ἐρμηνεῖα μόνον τῶν ὠρίμων, οἵτινες ἔχουσιν εὐρυτέραν νοητικὴν ἀνάπτυξιν, καθ' ὅσον τὸ νήπιον τὸ εὐρύτερον τοῦτο νόημα δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ διαμορφώσῃ.

Ἀσφαλῶς αἱ πρῶται φράσεις τῶν νηπίων στηρίζονται εἰς τὴν γλωσσικὴν προσπάθειαν, τὴν ὁποίαν χρησιμοποιοῦσιν αἱ μητέρες. Οἱ μονολεκτικοὶ ἐκφραστικοὶ συμβολισμοὶ «ν.ά—νιά» κ. τ. τ. προέρχονται ἰδίως ἀπὸ τὴν γλωσσικὴν ἄσκησιν, τὴν ὁποίαν ἀναλαμβάνει τὸ οἰκογενειακὸν περιβάλλον. Οἰαιδήποτε ὁμως καὶ ἂν εἶναι αἱ μορφαὶ τῶν μονολεκτικῶν τούτων ἐκφραστικῶν συμβολισμῶν ἀντικατοπτρίζουσι ἀτελεσεστάτην μορφήν ψυχικοῦ κόσμου, ὅστις βεβαίως ὑπόκειται εἰς τὴν αὐθαίρετον ἐρμηνείαν τῶν ὠρίμων.

Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἀποδίδει ὁ τρόφιμος, ὑφιστάμενος γλωσσικὴν ἐξέλιξιν, πληρεστέρας γλωσσικὰς ἐκφράσεις καὶ τοῦτο σημαίνει ὅτι καὶ ἡ νόησίς του ἀναπτύσσεται. Τὸ

στάδιον τοῦτο ἀναφαίνεται περὶ τὸ τέλος τῆς νηπιακῆς ἡλικίας ἢ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας, ὅταν ὠρι-
σμένα ἰδίως κληρονομικὰ προσκόμματα παρεμποδίζωσι τὴν
ἔγκαιρον γλωσσικὴν ταύτην ἀνάπτυξιν.

Ἄλλὰ καὶ σημασιολογικῶς ἐξελλίσσεται ἡ γλῶσσα, διότι
ἐνῶ αἱ πρῶται λέξεις ἔχουσι συναισθηματικὴν περισσότερον
χροιάν—γεγονός ὅπερ παρουσιάζει τὰς πρώτας λέξεις τῶν
νηπίων ὄλων τῶν λαῶν ὁμοίως, διότι κυριαρχεῖ εἰς τοὺς πρώ-
τους μῆνας τῆς ζωῆς ψυχικός κόσμος συναισθηματικοῦ περισ-
σότερον χαρακτηῆρος—ἐν τῇ ἐξελιξεί ταύτης ἀπαμβλύνεται ὁ
συναισθηματικός οὖτος τόνος ἐξ οἰτίας τῆς ἀναπτύξεως τοῦ
λόγου καὶ τῆς ἰκανότητος τοῦ νοεῖν. Τὴν ἐξέλιξιν ταύτην κατ'
ἔξοχὴν διευκολύνει ἡ μήτηρ. Καὶ εἶναι ἡ προσπάθεια αὐτῆς
ἀποτελεσματικὴ, διότι εὐνοεῖται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὴν τάσιν
τοῦ νηπίου νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὸν γλωσσικὸν κόσμον τοῦ πε-
ριβάλλοντός του, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὸ μητρικὸν φίλτρον, τὸ
ὅποῖον καθιστᾷ εὐάρεστον καὶ ἐπιθυμητὴν πᾶσαν προσπόθειαν
καὶ ἐνέργειαν τῆς μητρὸς.

Ἄλλὰ ἡ γλῶσσα συμβολίζει καὶ ἀκτινοβολεῖ ὅλον τὸ
πνευματικὸν πλοῦτον τὸν προγόνων, ὅστις ἀποτελεῖ ἰδιάζου-
σας πραγματικότητα, ἐν ἣ ἐπιτελεῖται ἡ ἐπικοινωνία τῶν ψυ-
χῶν μητρὸς καὶ νηπίου. Ἦδη δὲ μὲ τὴν οἰκείωσιν τῆς ψυχῆς
τοῦ τροφίμου πρὸς τὸν γλωσσικὸν πλοῦτον τῶν ὠρίμων ὄχι
μόνον εἰσδύει τοῦτο καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πολιτιστικὴν πραγμα-
τικότητα, ἣτις οὕτω μεταδίδεται εἰς τὴν νέαν γενεάν, ἀλλὰ
καὶ ἀντιστρόφως διερεθίζεται ἡ ψυχὴ του διὰ τοῦ φωτός τού-
του—τοῦ πολιτιστικοῦ κόσμου—βαθμηδὸν πρὸς καταλληλοτέ-
ραν οἰκείωσιν μὲ τὸν γλωσσικὸν κόσμον. Οὕτως ἡ προσπάθεια
τῆς μητρὸς διὰ τὴν γλωσσικὴν ἐξέλιξιν τοῦ τέκνου τῆς ἔχει
καὶ χαρακτηῆρα δημιουργικόν, ἐφ' ὅσον κινεῖ τοῦτο διὰ μέσου
τῆς γλώσσης πρὸς πολιτιστικὴν ἀνάπτυξιν.

Καταδεικνύεται δὲ ὅτι ἡ μητέρα, ἀλλὰ καὶ πᾶσα γυνή, ἣτις
ἀναλαμβάνει τὸν ρόλον τῆς μητρὸς, παρουσιάζει τὸν ἀξιολο-
γικώτερον παράγοντα διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀτόμου. Μὲ τὸ πλού-
σιον ἀπόθεμα τῆς θαυμαστῆς καὶ ἐκπληκτικῆς συναισθηματι-
κότητος ⁽¹⁾, ἣτις συμβολίζει τὴν αἰωνίαν τάσιν πρὸς δημιουρ-

(1) Ἄννης Γ. Γιαννοπούλου. Ἡ ἀνατροφή τῶν θυγατέρων μας.
1934. Σ. 37.

γίαν, χαρίζει από τόν πλοῦτον τῆς ψυχῆς τῆς ὑπερφυσικῆν δυναμικότητα. Διότι μὲ τὴν μητρικὴν ὄρμη, τὴν ὅποίαν ἐκδηλώνει εἰς τὴν ἀνατροφήν τῶν νεαρῶν βλαστῶν τῆς, συμπύσσει τὴν πρώτην κοινωνικὴν ὁμάδα, τὴν ἀσάλευτον οἰκογένειαν, ἔνθα χωρὶς ὑπολογισμοῦ καὶ χωρὶς ἰδιοτέλειαν ἀφοσιώνεται εἰς τὸ ἀδύνατον παιδίον τῆς, διὰ νὰ τὸ ἀναδείξῃ ὑπέροχον τέκνον εἰς τὴν ζωὴν.

Διὰ τοῦτο μένει ἀνεξίτηλος ἡ σφραγὶς τῆς προσωπικότητός τῆς καὶ τὸ παράδειγμά τῆς ζῆ καὶ πέραν τοῦ τάφου τῆς.

Καὶ αὐτὰ μὲν ὡς πρὸς τὴν μορφήν τῆς ἀγωγῆς κατὰ τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν, ἥτις φθάνει μέχρι τοῦ τρίτου ἔτους τῆς ἡλικίας τοῦ ἀτόμου. Πρέπει ὅμως νὰ γνωρίσωμεν καὶ τὴν μορφήν τῆς ἀγωγῆς, ἥτις πρέπει νὰ ἀσκῆται κατὰ τὸ μετὰ τὴν νηπιακὴν στάδιον τῆς ἡλικίας. Διὸ πρὸς τοῦτο θὰ γνωρίσωμεν πρῶτον τὰ γνωρίσματα τῆς ἡλικίας ταύτης.

5. ΤΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΚΑΙ Η ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Ἡ ἡλικία αὕτη παρουσιάζει δύο στάδια. Τὸ πρῶτον τούτων ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ 5ου ἔτους καὶ τὸ δεύτερον συνεχίζεται μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ 7 ἔτους.

Α'. Τὸ πρῶτον στάδιον τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας.

Κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον χαρακτηρίζεται ἡ ψυχὴ τοῦ παιδίου ἀπὸ τὰ ἑξῆς :

α) Ἀπὸ τὴν ἐνιστικὴν φαντασίαν.

β) Ἀπὸ ἀτελεῆ νόησιν.

γ) Ἀπὸ ἐγωκεντρικὴν βούλησιν.

Προβαίνομεν εἰς τὴν ἀποσαφήνισιν αὐτῶν.

α) Ἀπὸ τὴν ἐνιστικὴν φαντασίαν.

Τὸ παιδίον κατὰ τὴν ἡλικίαν αὐτὴν δὲν ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ διακρίνῃ τὸν πραγματικὸν κόσμον ἀπὸ τὸν φανταστικόν. Ταυτίζει καὶ τοὺς δύο κόσμους. Ἐμψυχώνει δηλαδὴ τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα τοῦ περιβάλλοντός του καὶ εὕρσκει οὕτως τὴν εὐχέρειαν νὰ συνομιλῇ μαζί των, νὰ προσλαμβάνῃ ἐντυπώσεις, ν' ἀναπτύσῃ τὰ συναισθήματά του καὶ νὰ τὰ πλουτίσῃ, ν' ἀποκτῆ δεξιότητάς καὶ νὰ παρορμᾶται πρὸς βουλευτικὰς ἐνεργείας.

Τοιοῦτοτρόπως ἐρχόμενον τὸ παιδίον εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ

τὸ **παίδευμα** (Paedeleumia κατὰ Spranger), τὸ ὁποῖον ἀντικρύζει εἰς τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα, ἐπιτυγχάνει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ψυχοφυσικῶν ἰκανοτήτων καὶ πνευματικῶν του λειτουργιῶν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὀνομάζεται τοῦτο παίδευμα. Καὶ δὲν κινεῖται εἰς τοῦτο ἀπὸ ξένας πρὸς τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς του ἐπιδράσεις, ἀπὸ ξένην βούλησιν, ἀλλὰ ἀπὸ ἐσωτερικὴν πορδύρησιν, ἥτις μάλιστα ἀποτελεῖ οἷτιαν ὥστε νὰ προσάπτη τὸ παιδίον εἰς τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα τὸ παίδευμα μὲ γνωρίσματα τῆς ὑποκειμενικότητός του καὶ γενικῶς περιεχόμενον ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὴν ψυχὴν του.

Ἐχει δὲ τοῦτο ὑψίστην σημασίαν διὰ τὴν ἀγαθὴν ἐξέλιξιν του. Διότι ἀπομακρυνόμενον μετὰ τὴν λήξιν τῆς νηπιακῆς ἡλικίας τὸ παιδίον ἀπὸ τὸν μητρικὸν δεσμόν, τὸν ὁποῖον ἠσθάνετο κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην, δὲν μεταπίπτει εἰς τὴν κοινωvίαν τῶν ὠρίμων, ὅποτε θὰ κατετρύχετο ἀπὸ ἀπόγνωσιν καὶ ἀπαισιοδοξίαν ὡς μὴ ἔχον τὴν ἰκανότητα νὰ συναναστρέφεται καὶ ἐπικοινωνῆ ψυχικῶς μὲ τὸν κόσμον ἐκείνων, ἀλλὰ κινεῖται καὶ ἀσχολεῖται μὲ περιεχόμενον τοῦ περιβάλλοντός του, τὸ ὁποῖον διαθρώνεται ἀπὸ στοιχεῖα τῆς ὑποκειμενικότητός του. Ταῦτα δὲ πλαισιῶνονται μὲν φανταστικῶς εἰς τὰ ἀντικείμενα τοῦ περιβάλλοντός του, ἐναρμονίζονται ὁμως πρὸς τὰ αἰτήματα τῆς ψυχῆς του. Συνδιαλεγόμενον δὲ μὲ τὰς ἐμψύχους αὐτὰς μορφάς οὔτε θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸν του ἀπομεμονωμένον, ἀφοῦ πλέον δὲν συνδέεται μὲ τὴν μητέρα του, μεθ' ἧς κατὰ τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν εἶχε συνδεθῆ, οὔτε μένει ἀνεξέλικτον, ἀλλὰ κατορθώνει διὰ τῶν ἰδίων του δυνάμεων — ἀφοῦ προβάλλει εἰς τὰ ἀντικείμενα στοιχεῖα τῆς ὑποκειμενικότητός του — νὰ αὐτοαναπτύσσεται. Ἡ Θεία Πρόνοια ἐν τῇ πανσόφῳ Δημιουργίᾳ Τῆς δίδει ἐκάστοτε εἰς τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὴν ἐξέλιξιν του τὸ μέσον τῆς οἰκείας ἀναπτύξεώς του.

Ἡ ἀγωγή δὲν ἔχει ἐνταῦθα ὡς ἐνδεδειγμένον καθῆκον νὰ ἐξουδετερώσῃ αὐτὴν τὴν φαντασίαν, ἥτις ταυτίζει φανταστικὸν καὶ πραγματικὸν κόσμον καὶ ἥτις διὰ τοῦτο καλεῖται ἐνιστικὴ φαντασία. Καθῆκον αὐτῆς εἶναι νὰ ἐργασθῆ κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ψυχῆς τοῦ παιδιοῦ. Καὶ ἐκδηλώνεται ἡ παρουσία τῆς ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ τὸν πλουτισμὸν τοῦ περιβάλλοντος δι' ἀντικειμένων, ἐφ' ὧν εἶναι δυνατόν νὰ προσατενίσῃ τὸ παίδευμα, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τὸ παραμύθι.

Τοῦτο παρουσιάζει πνευματικὸν περιεχόμενον κατάλληλον διὰ τὴν φαντασίαν τοῦ παιδιοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν συνυφαίνονται μόνον στοιχεῖα ἑναρμονιζόμενα πρὸς τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὴν βούλησιν αὐτοῦ καὶ συνεπῶς ἱκανοποιούντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ γνωρίσματα ἐκ τῆς περὶ ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου ἀντιλήψεως τοῦ λαοῦ.

Εἰς τὸ παραμῦθι πλάθονται ἱστορίαι, οἵτινες διεγείρουσι τὴν περιέργειαν αὐτοῦ, παρέχονται μορφαὶ ζωῆς ἀνθρώπων ἢ ζώων ἢ καὶ φυτῶν, αἵτινες μὲ τὰ μυθολογικὰ των στοιχείων, τὰ πρὸς τὴν παιδικὴν ἀντίληψιν ἀνταποκρινόμενα, εὐνοοῦσι τὴν ψυχικὴν αὐτοῦ ἐξέλιξιν καὶ παρουσιάζουσι τοὺς νόμους τοῦ καλοῦ καὶ ἠθικοῦ, διὰ τῶν ὁποίων κεντρίζεται ἡ ψυχὴ του πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ ἀγαθόν.

Καταβάλλεται δὲ προσπάθεια διὰ καταλλήλου εἰς τόνον καὶ περιεχόμενον περιγραφῆς νὰ κεντρίζεται τὸ συναίσθημα τοῦ τροφίμου, ἐφ' ὅσον ὡς εἶναι γνωστὸν κατὰ τὴν διήγησιν μετέχει τὸ παιδίον ζωηρῶς εἰς τὰ γεγονότα αὐτοῦ.

Διὰ νὰ παρουσιάσωσιν ὁμοῦς τὰ παραμῦθια τὴν παιδαγωγικὴν αὐτῶν ἀξίαν πρέπει νὰ ἔχωσι τὰ ἐξῆς γνωρίσματα (1) :

α) Μεγαλοποίησιν τῶν ἀποστάσεων ἢ τῶν μεγεθῶν κ.λ.π. προκειμένου οὕτως νὰ ἱκανοποιηθῇ ἡ φαντασία εἰς τὰ δυνατὰ ὅρια αὐτῆς.

β) Χρησιμοποίησιν προσώπων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀντικατοπτρίζεται ὁ ψυχικὸς κόσμος τοῦ παιδιοῦ. Γίργκηπες, νεράϊδες, βασιλοπούλες, δράκοι κ.τ.τ. ἀποτελοῦσι περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον δεσπάζει εἰς τὴν φαντασίαν αὐτοῦ.

γγ) Διέγερσιν τῶν συμπαθητικῶν συναισθημάτων διὰ γάμων πριγκήπων μὲ πτωχὰς θυγατέρας ἢ δι' ἄλλων γεγονότων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπαμβλύνονται οἱ ἐγωισμοί, καταστέλλονται τὰ πάθη κλπ.

δδ) Χρῆσιν γεγονότων ἀπροσδοκῆτων, ἐκπληκτικῶν καὶ θαυμαστικῶν διὰ τὴν διέγερσιν τῶν διαφερόντων αὐτοῦ.

εε) Τοποθέτησιν τῶν γεγονότων εἰς δόση, κρήνας κλπ. ἅτινα παρουσιάζουσι ἐντυπωσιακὸν χαρακτήρα.

Γενικῶς κατοβάλλεται προσπάθεια διὰ τούτων νὰ ἐπιτείνεται μὲ στοιχεῖα τῆς παιδικῆς ἀντιλήψεως καὶ φαντασίας τὸ

(1) Ch. Buchler: Das Maerchen und die Phantasie des Kindes. 1925.

συμπαθητικὸν συναίσθημα τοῦ τροφίμου, νὰ διαμορφώνωνται ποθηταὶ λύσεις, οἷτινες ἐναρμονίζονται πρὸς τὰς κοινωνικὰς ἀρετὰς καὶ νὰ κινήται ἡ ψυχὴ του πρὸς εὐεργετικὴν δρᾶσιν.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλην ὠφέλειαν παρέχουσι τὰ παραμύθια. Μὲ αὐτὰ θεραπεύονται μελαγχολικὰ παιδία, μὲ τὸ νὰ προσφέρεται εἰς αὐτὰ ἡ αἰσιοδοξία, ἀπαμβλύνεται εἰς ἄλλα, ἅτινα ὑποφέρουσι, ὁ σωματικὸς τῶν πόνος, μὲ τὸ νὰ παραδίδωνται εἰς τὴν γλαφυρὰν καὶ συναρπαστικὴν ἀφήγησιν, ἐπηρεάζεται τὸ ἦθος ἄλλων, τὰ ὁποῖα ἀπὸ διαφόρους αἰτίας καταδεικνύουσιν ἀπανθρώπους τάσεις ἢ καταβασανίζουσι τὰ ζῶσ, μὲ τὸ νὰ παραδειγματίζωνται διὰ τούτων καὶ γενικῶς φρονηματίζωνται διὰ τῶν παραμυθίων τὰ παιδία πρὸς εὐγενεῖς πράξεις, ὅταν βεβαίως ἢ συγκίνησις προκληθῇ.

Εἶναι δὲ εὐνόητον ὅτι δὲν ἔχει καὶ δὲν πρέπει νὰ ἔχη τὸ παραμύθι λύσεις, αἷτινες τρομάζουσιν, ἢ περιεχόμενα ἅτινα δημιουργοῦσι τὴν φρίκην καὶ τὸν ἀποτροπιασμὸν ἢ τὰ ὁποῖα εὐνοοῦσιν τὴν ἀνηθικότητα καὶ τὴν πανουργίαν. Τὸ παραμύθι τότε μόνον ἔχει τὴν παιδαγωγικὴν του ἀξίαν, ὅταν ὁ πάππος ἢ ἡ γιὰγιά ἢ ἡ μήτηρ ἢ ἄλλο κατάλληλον πρόσωπον, ὅπερ θὰ ἀναλάβῃ τὴν διήγησιν, κατανοήσῃ τί χρειάζεται ἡ ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ καὶ πῶς πρέπει νὰ γίνῃ ἡ διήγησις.

Καὶ ὅμως παρουσιάζεται τὸ χεῖριστον φαινόμενον νὰ κυκλοφοροῦν περιοδικὰ ἢ καὶ σοβαραὶ ἐφημερίδες μὲ παρσμύθια, ἅτινα εἶναι λίαν ἀπαιδαγώγητα. Διὰ τούτων διαστρεβλῶνεται ἡ ψυχὴ τῶν παιδίων. Διότι τροφοδοτοῦσι τὴν ψυχὴν τούτων μὲ ἀκατάλληλον πνευματικὴν τροφήν καὶ μὲ ἄστοχα περιεχόμενα. Καὶ ἂν μὲν τοῦτο γίνεται ἐξ ἀγνοίας, ἢ διαστρέβλωσις εἶναι μικρότερσ, διότι δὲν καταστρέφεται ἡ ψυχὴ ἀπὸ κακὴν πρόθεσιν. Ἄν ὅμως—ὅπερ καὶ ἐγκληματικώτερον—ὀρμῶνται οἱ συγγραφεῖς τούτων ἀπὸ κερδοσκοπικὴν μανίαν, τότε ἡ διαστρέβλωσις εἶναι μεγαλυτέρα, διότι παρέχονται περιεχόμενα, διὰ τῶν ὁποίων ὑπερτιμᾶται ἡ πανουργία ἢ οἱ ἄθλοι ὑπόπτων στοιχείων καὶ γενικῶς διερεθίζονται αἱ κατώτεραι τάσεις τοῦ σώματος. Τοῦτο δὲ ἔχει ὡς συνέπειαν τὸ ὅτι ἐπιτεγχάνει μὲν ὁ κερδοσκοπικὸς σκοπὸς τῶν συγγραφέων καὶ ἔχουσιν ὡς ἐκ τούτου οὕτοι μεγαλυτέραν ἱκανοποίησιν, ἐφ' ὅσον περισσότερον κυκλοφοροῦσιν αἱ ἐκδόσεις αὐτῶν, αἷτινες διερεθίζουσι τὰς κατωτέρας τάσεις τῆς ψυχῆς—καὶ διε-

ρεθίζονται αὐταὶ ὡς γνωρίζομεν εὐκολώτερον—, προκαλεῖται ὅμως ἀσφαλεστέρα διαστρέβλωσις διὰ τοὺς τροφίμους. Δι' ὃ καὶ παραπαίουσιν οὗτοι περισσότερον. Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀπήτουν αὐστηρὸν ἔλεγχον ἀπὸ τὰς προϋσταμένας ἀρχὰς τῆς πόλιτείας ἐπὶ τῆς πνευματικῆς τροφῆς, ἥτις παρήχето τότε μὲ τὰ παραμύθια εἰς τὰ παιδιά. Εἰς ἡμᾶς οὐδεμία ὑπηρεσία, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ὑπάρχει, ἥτις ἀναλαμβάνει τὸν ἔλεγχον αὐτὸν. Ἀποτελεῖ ἡ φροντίς αὕτη τὸ πλέον ἐπουσιῶδες πρᾶγμα. Ἀρκεῖ ἄλλωστε εἰς ἡμᾶς ἂν τὸ βιβλίον μὲ παραμύθια ἔχει συναρπαστικὰς εἰκόνας. Διότι, ἐφ' ὅσον θὰ προκαλέσῃ τοῦτο ἐπὶ τινα χρόνον τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ τέκνου μας, θὰ ἀπελευθερωθῶμεν ἐπ' ὀλίγον ἀπὸ τὰς ὀχλήσεις του. Εἶναι δὲ εἰς ἡμᾶς ἀδιάφορον ποῖαν πνευματικὴν τροφήν θὰ παράσῃ τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς αὐτά.

Γενναῖα ὅμως ἡ ἀκόλουθος ἀπορία: Μήπως ἐξασκεῖ κακὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ παιδίου τὸ παραμύθι μὲ τὸ φανταστικὸν του περιεχόμενον: Ἐπιτρέπεται νὰ ζῆ τὸ παιδίον διὰ τούτου εἰς ἀπατηλὸν κόσμον;

Τοιαύτη ὅμως ἀνησυχία δὲν δικαιολογεῖται. Διότι ἀπατηλὸς εἶναι καὶ ὁ κόσμος, τὸν ὁποῖον προσβλέπει τοῦτο μὲ τὸ παιδεύμα εἰς τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα καὶ μάλιστα ὅλα τὰ παιδιά τοῦ κόσμου διέρχονται τὸ στάδιον τοῦτο καὶ ὅμως οὐδεμία κακὴ ἐπίδρασις προσγίνεται εἰς τὴν ψυχὴν του διὰ τὴν μελλοντικὴν του ἐξέλιξιν. Ἄλλως τε μὲ ποῖον πνευματικὸν κόσμον θὰ ἐπικοινωνήσῃ τὸ παιδίον, ἐφ' ὅσον ὁ κόσμος τῶν ὠρίμων δὲν τοῦ εἶναι προσιτός; Ὁ κόσμος οὗτος, ὅστις εἶναι τῆς φαντασίας δημιουργημα, εἶναι ὑπ' αὐτοῦ καταληπτός. Διὰ τοῦτο εὐχαρίστως καὶ μὲ ἰδιοιτέραν μάλιστα γοητείαν ἀσχολεῖται μὲ τὸν κόσμον αὐτὸν. Ἐξ ἄλλου ἡ ψυχὴ τῆς ἡλικίας αὐτῆς δὲν ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ ἀντιληφθῆ ὅτι τὸ περιεχόμενον εἶναι ἀπατηλόν. Τέρπεται τὸ παιδίον μὲ τὰ γεγονότα, διὰ τῶν ὁποίων καλλιεργοῦνται αἱ ψυχοπνευματικαὶ του ἰκανότητες καὶ ἰκανοποιεῖται μὲ λύσεις, διὰ τῶν ὁποίων ἀναπτύσσεται ὁ συναισθηματικὸς του κόσμος καὶ γενικῶς εὐχαριστεῖται μὲ ὅ,τι εὐνοεῖται ἡ ψυχικὴ του ἐξέλιξις. Ὅταν κάποτε θὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀπατηλοῦ του περιεχομένου—καὶ κατορθοῦται τοῦτο εἰς τὸ δεύτερον στάδιον τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας—τότε δὲν βαρυναγεῖ, διότι τόσον χρόνον ἀνετράφη μὲ

ἀπατηλὰς εἰκόνας καὶ μὲ φαντασιοπληξίας, ἀλλὰ τὸναντίον ἐξακολουθεῖ νὰ περιβάλλῃ τὸ παραμῦθι μὲ ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην, διότι ἐπιμένει ν' ἀκούῃ τὴν τερπνὴν του ἱστορίαν καὶ νὰ συγκινηθῆται ἀπὸ τὸ πνευματικὸν του φῶς. Καὶ ἀσφαλῶς εἶναι τοῦτο ἐκδήλωσις εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν παιδαγωγικὴν ἀξίαν τοῦ παραμυθιοῦ.

Καὶ αὐτὰ μὲν ὡς πρὸς τὴν ἐνιστικὴν φαντασίαν καὶ τὴν κατάλληλον πρὸς ταύτην ἀγωγὴν.

β') Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀτελῆ νόησιν χαρακτηρίζεται τὸ στάδιον τοῦτο. Διαφαίνεται δὲ ἡ νοητικὴ ἀτέλεια εἰς τὸ ὅτι δὲν ἔχει τὸ παιδίον τῆς ἡλικίας ταύτης τὴν ἰκανότητα νὰ συλλαμβάνῃ καὶ νὰ κατέχῃ τὴν ἐνότητα τοῦ ὅλου. Ζωγραφίζει ἀνθρώπους χωρὶς χεῖρας ἢ πόδας καὶ ἐάν ὑποδείξωμεν εἰς αὐτὸ τὰ ἐλλείποντα, ἀπερισκέπτως καὶ πολλάκις μακρὰν τοῦ σχεδιαγράμματός του τοποθετεῖ τὸ ἐλλεῖπον. Ἡ σκέψις του ἐπίσης εἶναι ἀνακριβῆς καὶ τοῦτο ὀφείλεται :

αα') Εἰς τὴν ἀδυναμίαν νὰ ἀντιληφθῇ τὸ περιεχόμενον ἐνὸς ἀντικειμένου, γεγονός ὅπερ βεβαίως προέρχεται ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν παραστατικοῦ κόσμου καὶ δὴ καταλλήλου διὰ τὴν πρόσληψιν τοῦ νέου. ββ') Εἰς τὴν ἐκτίμησιν δευτερευόντων στοιχείων ὡς οὐσιωδῶν, ὅποτε καταδεικνύει ὅτι δὲν ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ ἐνεργήσῃ συστηματικὴν κατάταξιν ἐπὶ τῶν στοιχείων ἐνὸς περιεχομένου. γγ') Εἰς τὴν παραγνώρισιν τῆς ἀξίας καὶ σπουδαιότητος ὀρισμένου περιεχομένου, ὅποτε ἀντιπαρέρχεται τοῦτο. δδ') Εἰς ἄλλους παράγοντας, οἵτινες ἰδίως ἔχουσι σχέσιν μὲ τὴν ἐνιστικὴν φαντασίαν του.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλας ἀδυναμίας παρουσιάζει. Ὁ μακρυνὸς χώρος εἶναι ἀκατάληπτος ὑπ' αὐτοῦ, ὅπως καὶ ἡ διαδοχὴ τοῦ χρόνου μὴ συνειδητῆ. «Ἦλεον αὔριον» λέγει, καὶ καταδεικνύεται ἐκ τούτου ὅτι δὲν ἔχει ἀκριβῆ ἀντίληψιν τῶν χρονικῶν προσδιορισμῶν. Τέλος καὶ ἡ αἰτιότης εἶναι ἀγνωστος, δι' ὃν λόγον κατὰ τὴν διήγησίν του χρησιμοποιοῖ τὴν παρατακτικὴν σύνταξιν.

Αἱ ἀτέλειαι αὐταὶ ὡς εἶναι φυσικὸν μόνον διὰ τοῦ χρόνου ἀπαμβλύνονται. Δὲν μένει ὅμως καὶ ἡ ἀγωγή ἀδιάφορος. Τοῦναντίον ἡ προσπάθεια αὐτῆς ἀποτελεῖ αἷτιαν, ἵνα εὐνοῖται ἢ διὰ μέσου τοῦ χρόνου ἐπίτευξις ὀριμωτέρας διανοήσεως. Κα-

τευθύνει δὲ κυρίως αὕτη τὴν ἐνέργειάν της πρὸς τοὺς ἐξῆς σκοπούς :

αα') Ἐπιζητεῖ νὰ κινήται διαρκῶς ἡ ψυχὴ τοῦ τροφίμου με **αὐτενέργειαν**. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἀνοίγεται ἡ κλειστὴ δύναμις τοῦ λόγου καὶ διερεθιζόμενον τὸ παιδίον ἀπὸ τὰς ἐσωτερικὰς ἐπιταγὰς κινεῖται πρὸς ὠριμωτέρας σκέψεις. Τοιοῦτοτρόπως ἀναπτύσσεται βαθμηδὸν ἡ πρωτοβουλία αὐτοῦ, ἥτις ἀργότερον ἀποβαίνει ὁ σπουδαιότερος παράγων διὰ τὴν ἀγαθὴν ἐξέλιξιν του.

ββ') Καταβάλλει ἡ ἀγωγή προσπάθειαν διὰ νὰ διαφωτίζεται ἡ ψυχὴ τοῦ τροφίμου ἀπὸ **πλήρεις ἐποπτείας** τοῦ περιβάλλοντος, ὥστε ὄχι μόνον ν' ἀποκιῶ σαφεῖς ἐντυπώσεις ἐκ τούτου ἢ ἔκτινος γεγονότος ἢ ἀντικειμένου, ἀλλὰ καὶ διὰ ν' ἀπαλλάσσεται ἀπὸ ὄλας τὰς σκοτεινὰς ἀντιλήψεις ἢ παρανοήσεις, αἵτινες ἀποβαίνουν πρὸσκομμα διὰ τὴν ὀρθὴν ἀντίληψιν.

γγ') Ὁδηγεῖ τὸν τρόφιμον πρὸς ἀπόκτησιν **πολλῶν ἐντυπώσεων** καὶ διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀποριῶν του, ὅποτε ἐπιτυγχάνει τὴν διὰ τῆς συμβολῆς τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ ἰδίου καλλιέργειαν τῆς ἀντιλήψεως.

Τοιοῦτοτρόπως κατορθώνει ἡ ἀγωγή νὰ εὐνοῆ καὶ ἐπιτυχάνη τὴν ταχύτεραν ἀπάμβλυσιν τῶν ἀτελειῶν τῆς νοήσεως.

Ἡ προσπάθειά της ὅμως δὲν ἀσκεῖται ἀμέσως καὶ με συνειδητὰ μέτρον, ἀλλ' ἐμμέσως, διότι δὲν εἶναι εἰς θέσιν ἀκόμη ν' ἀντιληφθῇ αὐτὸ τὴν σκοπιμότητα τῶν μέτρων τούτων. Ἐπιτελεῖται δὲ ἡ ἔμμεσος ἐνέργεια αὐτῆς τὸ μὲν διὰ τῆς **ἐπικοινωνίας αὐτοῦ μετὰ τῶν συνομιλήκων**, τὸ δὲ διὰ τῶν **παιγνιδίων**.

Ἡ **ἐπικοινωνία** μετὰ τὰ συνομιλήκα παιδιά. Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι δὲν ἐπικοινωνεῖ ἡ ψυχὴ του με τοὺς ὠρίμους, διότι εἶναι δυσκατάληπτος ὁ κόσμος ἐκείνων. Ἐπικοινωνεῖ μόνον με τὸ παίδευμα τῶν ἀντικειμένων, με τὸν κόσμον, τὸν ὁποῖον ἡ ἴδια αὐτοῦ ψυχὴ στοχάζεται εἰς τὰ ἀντικείμενα, διότι ἐκεῖνος μόνον ἐναρμονίζεται πρὸς τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς του. Ἄλλὰ καὶ διὰ τὸν ἴδιον λόγον συναναστρέφεται καὶ ἐπικοινωνεῖ με τὰ συνομιλήκα παιδιά. Εὐρίσκει εἰς ἐκεῖνα ὅ,τι ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ψυχὴν του. Τὰ ἀναζητεῖ ἄλλως τε καὶ τὸ ἴδιον. Ὅταν εἰς συγκέντρωσιν ἐνηλίκων εὐρεθῶσι δύο παιδιά καὶ ἐὰν ἀκόμη οἱ γονεῖς αὐτῶν εἶναι ἄγνωστοι πρὸς ἀλλήλους, ταῦτα θὰ κα-

ταργήσωσι τὴν ἔλλειψιν γνωριμίας καὶ θὰ συναντηθῶσι διὰ νὰ ἐπικοινωνήσωσι. Μὲ τὴν ἐπικοινωνίαν ταύτην καλλιεργεῖται ὁ ψυχικὸς κόσμος αὐτῶν καὶ ἀναπτύσσεται ἡ διάνοιά των κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅπως τοῦτο ἐπιτυγχάνεται καὶ διὰ τοῦ παιδεύματος τῶν ἐμψυχωμένων ἀντικειμένων. Μίαν τοιαύτην ἐπικοινωνίαν ἡ ἀγωγή ἔχει καθῆκον νὰ εὐνοήσῃ, διότι ἀποτελεῖ εὐεργετικὸν παράγοντα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νοήσεως.

Ἄλλὰ καὶ μὲ τὰ παιγνίδια παρέχεται ἡ εὐκαιρία διὰ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδίων. Δὲν ἐξετάζομεν τὰς θεωρίας, αἵτινες ἐρμηνεύουσαι τὴν αἰτίαν τῶν παιγνιδίων ζητοῦσι νὰ δικαιολογήσωσι τὴν πρὸς αὐτὰ τάσιν ὄλων τῶν ἡλικίων. Διότι εἴτε ἐπιδίδονται εἰς αὐτὰ τὰ ἄτομα διὰ νὰ ἀσμβλύνωσι τὴν ἐξ ὠρισμένης ἐργασίας προελθοῦσαν κόπωσιν καὶ κατὰ συνέπειαν διὰ νὰ ἐπαναφέρωσι τὴν ἰσορροπήσιν τοῦ ὄργανισμοῦ, εἴτε ἀναλαμβάνονται διὰ νὰ διοχετευθῇ διὰ τούτων εἰς ὄλα τὰ μέλη τοῦ σώματος ἡ ἀπὸ καθεστηκυῖαν ζωὴν προερχομένη συσσώρευσις ἐνεργείας, εἴτε προκαλοῦνται ἀπὸ κληρονομικὰς προδιαθέσεις, ὅποτε τὰ παιδία ἀσχολοῦνται μὲ ἐνεργείας, αἵτινες ἀπετέλουν τὸ κύριον ἔργον ἢ μέλημα τῶν προγενεστέρων γενεῶν κλπ., βέβαιον εἶναι ὅτι ἀπὸ τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας ἐπιδίδονται τὰ παιδία εἰς εἰδικὰ ἐκάστοτε παιγνίδια.

Ταῦτα ἔχουσι σοβαρωτάτην σημασίαν διὰ τὴν ζωὴν. Διότι μὲ αὐτὰ ἀσκοῦνται τὰ μέλη τοῦ σώματος καὶ ἀναλαμβάνονται δυνάμεις καὶ δημιουργοῦνται δεξιότητες καὶ μάλιστα εἰς πλάσια χαρᾶς καὶ αἰσιοδοξίας, μὲ αὐτὰ καλλιεργεῖται καὶ ἐπιτείνεται ἡ παρατηρητικότης, ὠριμάζει ἡ κρίσις καὶ πλουτίζεται ἡ φαντασία, μὲ αὐτὰ ἀποκτᾶται ἡ ἀντίληψις τοῦ χώρου καὶ χρόνου καὶ ἀσκεῖται ἡ βούλησις καὶ γενικῶς μὲ αὐτὰ ἀναπτύσσονται ὄλαί αἱ ψυχικαὶ λειτουργίαι ἀπὸ τὴν ἀνακύπτουσαν ἀνάγκην νὰ ἀνταποκριθῇ ὁ τρόφιμος δεόντως εἰς τὰ αἰτήματα τοῦ παιγνιδίου. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἠθικοκοινωνικὴ του ὑπόστασις προάγεται, ἐφ' ὅσον εἶναι τὸ παιδίον ὑποχρεωμένον καὶ μετὰ τῶν ἄλλων νὰ συνεργάζεται καὶ τὰς ἰκανότητάς καὶ ἀρετὰς ἐκείνων νὰ σέβεται καὶ ἐκτιμᾷ καὶ τοὺς νόμους τοῦ παιγνιδίου νὰ τηρῇ. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου αὐτοπειθαρχοῦμεν προάγεται βαθμηδὸν πρὸς ἐκείνην τὴν κοινωνικὴν ὠριμότητα, καθ' ἣν δεσπόζον ἐπὶ τῶν ἑαυτοῦ παθῶν καὶ ὀρέξεων καθί-

γεται πραγματικῶς ἐλεύθερον. Τοιουτοτρόπως προπαρα-
σκευάζεται διὰ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς εὐνοεῖ ἡ ἀγωγή εἰς τὸ παιδίον
τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας τὰ παιγνίδια διὰ τὴν σωματικὴν,
ψυχικὴν, πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ. Εἶναι ὁμως
προσεκτικὴ ὡς πρὸς τὰ παρεχόμενα παιγνίδια. Διότι ὑπάρχου-
σι πολλὰ τοιαῦτα, ἅτινα καὶ ἀνθυγιεινὸν χαρακτηρὰ ἔχουσι
καὶ βαρβαρότητα παρουσιάζουσι καὶ εἰς ἀνηθικότητα ὀδηγοῦ-
σιν. Ἀπὸ τὰ παιγνίδια αὐτὰ οἱ γονεῖς προφυλάσσουσι τὸ τέ-
κνον αὐτῶν, ὡς ἐπίσης καὶ ἀπὸ πᾶν ἄλλο παιγνίδιον, τὸ ὁποῖ-
ον δύναται νὰ ἔχη ἐπικινδύνους συνεπέας. Ὅσοι γονεῖς ἐν-
διαφέρονται πραγματικῶς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τέκνου των,
παρακολουθοῦσιν αὐτὸ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις, ἄρα καὶ εἰς
τὴν κατὰ τὰ παιγνίδια ἀπασχόλησίν του. Εἰδικῶς θεωροῦνται
κατάλληλα διὰ τὰ παιδιά τῆς ἡλικίας ταύτης τὰ παιγνίδια, ἅτι-
να παρουσιάζουσι τὰ ἑξῆς πλεονεκτήματα :

αα) Ὅτι ἐναρμονίζονται πρὸς τὸν ψυχικὸν κόσμον τῶν
παιδίων. Ταῦτα ἰδιαζόντως ἐξασκοῦσιν εὐεργετικὸν ἀντίκτυπον
ἐπὶ τὴν ἀγαθὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ.

ββ) Ὅτι ἀσκοῦσιν ὀρθῶς τὰ μέλη τοῦ σώματος, διὰ νὰ μὴ
διαστρεβλώνεται ἡ ψυχοπνευματικὴ καὶ σωματικὴ ἐξέλιξις τοῦ
παιδίου.

γγ) Ὅτι προκαλοῦσιν ἐνδιαφέροντα τοῦ παιδίου, ὁπότε τότε
ἐκουσίως ἐπιδίδεται τοῦτο εἰς τὸ παιγνίδιον καὶ ὑπόκειται
μὲ τὴν συμμετοχὴν του εἰς τὴν ἐκ τούτου ὠφελιμότητα.

δδ) Ὅτι προκαλοῦσι συνεργασίαν μετὰ τῶν ἄλλων παικτό-
ρων, ὁπότε τότε καὶ τοὺς νόμους τῆς κοινωνικότητος ἀομέ-
νως ἀποδέχεται.

εε) Ὅτι διεγείρουσιν αὐτενέργειαν καὶ ἐφευρετικότητα,
ὁπότε τότε ὄχι μόνον εὐχαριστεῖται τὸ παιδίον, ἀλλὰ καὶ κι-
νεῖται πρὸς πράξεις, αἵτινες παρουσιάζουσι πρωτοτυπίαν (*).
Μὲ τὰ παιγνίδια ὅθεν, ἅτινα παρουσιάζουσι τὰ ἀνωτέρω ἐκτε-
θέντα πλεονεκτήματα τροφοδοτεῖται οὕτως ἡ ψυχοπνευματι-
κὴ ἐξέλιξις αὐτοῦ, ὥστε νὰ ἀναπτυχθῇ τοῦτο εἰς προσωπικό-
τητα.

Μὲ τὴν ἐπικοινωνίαν λοιπὸν μετὰ τῶν συνομιλήκων παι-

(*) Γ. Σακελλαρίου : Ψυχολογία τοῦ παιδός. 1935 σελ. 184.

δίω· και με τὰ παιγνίδια κατορθώνει ἡ ἀγωγή νὰ ἐπιτύχη τὸ μὲν νὰ ἀπαμβλύνη τὰ φαινόμενα ἐκεῖνα, ἅτινα προσδιορίζουσι τὴν ἀτελεῆ νόησιν τῆς ἡλικίας ταύτης, τὸ δὲ νὰ εὐνοήσῃ τὴν διὰ τοῦ χρόνου ἐπερχομένην διανοητικὴν ὥριμανσιν τοῦ τροφίμου.

γ) Τέλος χαρακτηρίζεται τὸ στάδιον τοῦτο ἀπὸ τὴν ἐγὼ κεντρικὴν βούλησιν

Ἐκ τὴν ἐπικοινωνίαν τῆς ψυχῆς μετὰ τὸ μαγικὸν περιεχόμενον τῶν ἀντικειμένων ἐπῆλθεν ἀφύπνισις τῆς ἐμφύτου ἐνεργητικότητος τοῦ τροφίμου, ἣτις ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἰσχυροῦ βουλευτικοῦ ἐγῶ.

Εἶναι τὸ γνώριμον ἐγῶ, τὸ ὁποῖον καταδεικνύει φιλαυτίαν, πείσματα, ζηλοτυπίαν καὶ κλίσιν πρὸς τὸ ψεῦδος. Ἐπιπαθεῖ ἢ συμπαθεῖ ὠρισμένα πρόσωπα καὶ κινεῖται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀπὸ πεισμόνους ἀπαιτήσεις, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουσι εἰς ἡμᾶς τὸν ἐγὼκεντρικὸν χαρακτήρα τοῦ σταδίου τούτου. Ἡ συνειδησίς τοῦ ἐξ ἄλλου δὲν εἶναι ἀκόμη ὥριμος διὰ νὰ συνεργασθῇ εἰς τὴν καταστολὴν τῶν ἀντικεινωτικῶν καὶ ἐγὼκεντρικῶν αὐτῶν ἐνεργειῶν ἢ διὰ νὰ καταδείξῃ τὴν συναίσθησιν τῆς ἀπαξίας καὶ παρανομίας τῶν τάσεων αὐτῶν.

Καὶ ὅμως ἡ ἀγωγή εὐρίσκει τὸν τρόπον τῆς καταλλήλου ἐνεργείας. Ἐχει εἰς τὴν διάθεσιν τῆς τὸ κύρος πρῶτον τῆς θρησκείας καὶ τὰ παραδείγματα δεύτερον τῶν μεγάλων. Οὕτω μετὰ τὸν τακτικὸν ἐκκλησιασμόν, μετὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ καὶ προπαντὸς μετὰ τὰς συχνὰς ἐκδηλώσεις θερμῆς πίστεως ἐκ μέρους τῶν γονέων καλλιεργεῖται κατ'ὄληρον θρησκευτικὸν περιβάλλον, τὸ ὁποῖον καταδεικνύει εἰς τὸ παιδίον τὸ βᾶρος τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὰ ἐλαττώματά του καὶ τὸ ὁποῖον ἀποτρέπει τὴν δυστροπίαν του. Γέφυραν πρὸς τοῦτο ἀποτελεῖ ὁ φόβος, τὸν ὁποῖον αἰσθάνεται τὸ παιδίον πρὸς τὰς δυνάμεις τῆς θρησκείας καὶ ὁ ὁποῖος μετὰ τὸ θρησκευτικὸν περιβάλλον ἐπιτεινόμενος ἀπαμβλύνει τὸ ἰσχυρὸν ἐγὼκεντρικὸν τοῦ.

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὰ παραδείγματα τῶν μεγάλων συγκρατοῦμεν τὴν διὰ τοῦ ἐγὼκεντρισμοῦ τούτου διαστρέβλωσιν τῆς ψυχῆς του. Γέφυραν εἰς τοῦτο ἀποτελεῖ πάλιν ἡ μίμησις τοῦ παιδίου. Ἐπειδὴ τὸ παιδίον ἔχει τὴν τάσιν νὰ μιμηται καὶ εἰς ἄλλας μὲν περιόδους περισσότερο ὅμως εἰς τὴν περίοδον αὐτὴν ἐκείνου· ἐκ τῶν ὥριμων, τοὺς ὁποίους τὸ περιβάλλον τοῦ ἰδιαιτέρως ἐκτιμᾷ, ἐξασκοῦσιν ἐκεῖνοι διὰ τῶν παραδειγ-

μάτων του ισχυρόν εις τὴν ψυχὴν του ἀντίκτυπον. Εἶναι ἡ ἡλικία αὐτὴ ἢ περισσότερον πάσης ἄλλης ἀξιοπρόσεκτος, κατὰ τὴν ὁποῖαν αἱ παρερχόμεναι γενεαὶ ἀφήνουσι τὰ ἦθη των καὶ τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ψυχῆς των ὡς παραδόσεις καὶ ὡς παραδείγματα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀτόμων τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς.

Πόσον ὁμως ὀλίγοι δυστυχῶς ἔχουσι συνείδησιν τῆς δυνάμεως, ἡ ὁποία διὰ τῶν παραδειγμάτων αὐτῶν ἐξασκεῖται εἰς τὴν νέαν γενεάν, καταφαίνεται ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς ζωῆς. Ἄδιάφοροι οἱ πλεῖστοι πρὸς τὴν νέαν γενεᾶν διάγουσι τοιαύτην ζωὴν, ἥτις ἔνεκα τοῦ κύρους, τὸ ὁποῖον ἡ εὐνοια τῆς τύχης προσεπόρισεν πρὸς αὐτούς, γίνεται αἰτία λόγῳ τῶν ἀνοσιῶν παραδειγμάτων των νὰ διαστρεβλώνεται ἡ ψυχὴ ἐκείνης τῆς γενεᾶς. Ἡ ἀγωγή πρέπει ἀσφαλῶς νὰ παρακολουθήσῃ ἰδιαιτέρως τὸν καθρέπτην αὐτόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀτενίζει καθημερινῶς ἡ ψυχὴ τῶν παιδίων.

Χρησιμοποιεῖ λοιπὸν διὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν τοῦ ἐγωκεντρισμοῦ ἢ ἀγωγή τὸ κύρος τῆς θρησκείας καὶ τὰ παραδείγματα τῶν μεγάλων καὶ μὲ τὰς ἐκ τούτων προερχόμενας δυνάμεις καταστέλλει καὶ καταδικάζει τὰς ἐγωκεντρικὰς ἀτσοθάλιας τῶν παιδίων ἀφ' ἐνὸς μὲν μὲ τὸ νὰ καταδεικνύῃ τὴν σύγκρουσιν πρὸς τὴν θρησκευτικότητα καὶ τὴν ἐκ τούτου τιμωρίαν του, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τὸ νὰ παρουσιάζῃ κατάλληλα παραδείγματα ἐκτιμωμένων ὠρίμων.

Ἄλλὰ καὶ ἡ τάσις πρὸς τὸ ψεῦδος διὰ τῆς ἀγωγῆς ἐξουδεροῦται καὶ ἀποτελεῖ τοῦτο ἰδιαιτέρον μέλημα αὐτῆς. Ἡ καθοδήγησις πρὸς τὴν παρατηρητικότητα, ἢ καταδίκη καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἐπιπολαίων ἢ ἀσυνειδήτων τάσεων πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ ἡ ἐπιζητήσις τῶν ὁμολογιῶν μοζι μὲ τὰ καλὰ παραδείγματα καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς θρησκείας ἀποτελοῦσι χαρακτηριστικὰ μέσα διὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ ψεύδους.

Ἡ ἀγωγή ὅθεν κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας δύναται α) μὲ τὰ κατάλληλα παραμύθια ν' ἀναπτύξῃ τὰς ψυχικὰς λειτουργίας, β) μὲ τὰ παιγνίδια καὶ τὴν συναναστροφὴν τῶν συνομιλήκων νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἀπάμβλυσιν τῶν ἀτελειῶν τῆς νοήσεως καὶ γ) μὲ τὸ κύρος τῆς θρησκείας καὶ μὲ τὰ ἠθικὰ παραδείγματα νὰ ἐξουδετερώσῃ τὸν ἐγωκεντρισμόν.

β') Το δεύτερον στάδιον τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας.

Τὸ δεύτερον τοῦτο στάδιον περιλαμβάνει τὸ 5ον καὶ 6ον ἔτος τῆς ἡλικίας. Διακρίνεται δὲ ἀπὸ τὰ ἑξῆς γνωρίσματα :

α) Ἀποκτᾷ τὸ παιδίον διάκρισιν φανταστικοῦ καὶ πραγματικοῦ κόσμου.

β) Περιορίζονται οἱ ἀτέλειαι τῆς νοήσεως.

γ) Ἀπαμβλύνεται ἡ ἐγώκεντρικότης καὶ αποκτᾷ τὸ παιδίον τὸ πρῶτον εἰς τὴν ζωὴν συνειδησιν καθηκόντων.

Ὅτι ἤδη ἔπαυσε τὸ παιδίον νὰ ταυίτζῃ φανταστικὸν καὶ πραγματικὸν κόσμον καταδεικνύεται τοῦτο ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι, ἐνῶ παίζει μὲ διάφορα ἀθύρματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐξακολουθεῖ νὰ ἀντικρύζῃ τὸ παιδεύμα, ὅταν πλέον οὐδεμίαν διάθεσιν ἔχῃ νὰ συνεχίῃ τὸ παιγνίδιον, τότε δύναται νὰ καταστρέψῃ τὸ ἀθύρμα, χωρὶς ἢ ἐνέργειά του αὐτὴ νὰ συγκινή αὐτό, διότι ἔχει ἤδη τὴν συνειδησιν ὅτι τοῦτο εἶναι ἄψυχον. Τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι τεκμήριον ὅτι ἔπαυσε πλέον νὰ διέπῃ τὴν ψυχὴν του ἡ ἐνιστικὴ φαντασία. Οὐδέποτε ὅμως ἐνθυμεῖται τὸ ἄτομον τὸ ὄριον ἐκεῖνο, κατὰ τὸ ὁποῖον ἔπαυσεν νὰ ἔχῃ τὴν ἐνιστικὴν ταύτην φαντασίαν καὶ νὰ διακρίνῃ φανταστικὸν ἀπὸ πραγματικὸν κόσμον.

Ἐκ τῆς ἰκανότητος ταύτης ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀπαμβλύνσεως τῶν ἀτελειῶν τῆς νοήσεως πρὸ παντὸς ὅμως ἐκ τῆς περιστολῆς τοῦ ἐγώκεντρισμοῦτου, προαγόμεθα εἰς τὴν ληψιν τῶν μέτρων, ἅτινα καὶ τὴν παρατηρητικότητα θὰ ἀσκήσωσι καὶ τὴν νόησιν θὰ ἐπιτείνωσι καὶ τὴν ἠθικὴν καὶ ἐνσυνειδήτως πειθαρχημένην ζωὴν θὰ ἐμπεδώσωσι. Διὰ τοῦτο τὸ στάδιον τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν σπουδαιότεραν εὐκαιρίαν καὶ μάλιστα τὴν πρῶτην εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀτόμου διὰ τὴν ἐνσυνειδήτην ἐνέργειαν τῆς ἀγωγῆς. Παρέχεται δηλαδὴ ἡ εὐχέρεια εἰς τὴν ἀγωγὴν μὲ συνειδητοῦς σκοποῦς νὰ κινηθῇ καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ τροφίμου νὰ ἐνσταλάξῃ ἀρχὰς ὀρθῆς ἐνεργείας. Ἡ ἐνέργεια αὕτη τῆς ἀγωγῆς στηρίζεται κυρίως εἰς τὴν ἀναφαινομένην τὸ πρῶτον εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀτόμου ἐπιθυμίαν αὐτοῦ νὰ τυγχάνῃ ἐκτιμῆσεως ἐκ μέρους τοῦ περιβάλλοντος. Ἐχειᾶκόμη κατὰ τὴν ἡλικίαν αὐτὴν τὸ παιδίον συνειδησιν τῶν πράξεών του καὶ διὰ τοῦτο γνωρίσμα τῆς ἡλικίας ταύτης εἶναι ἡ πρώτη συνειδητὴ παρόρμησις πρὸς ἀπόκτησιν κοινωνικότητος. Ὅφείλεται

δὲ τοῦτο τὸ μὲν εἰς τὴν διὰ τῆς ἐπικοινωνίας τῆς ψυχῆς του κατὰ τὸ προηγούμενον στάδιον μετὰ τοῦ μαγικοῦ περιεχομέτου τῶν ἀντικειμένων προελθοῦσαν ἀφύπνισιν τῆς ἐνεργητικότητός του, τὸ δὲ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πόθου του, ὅπως ἀποκτῆσῃ ὄντότητα.

Διὰ τοῦτο δύναται τώρα ἡ ἀγωγή ὄχι μόνον ἐμμέσως μὲ τὰ παραδείγματα καὶ μὲ τὰ ποραμύθια νὰ ἀσκήσῃ τὸ παιδαγωγικόν της ἔργον, ἀλλὰ καὶ συμβουλάς νὰ δώσῃ καὶ τὰ πείσματα νὰ τιμωρήσῃ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν ἐνεργειῶν του τὸν ἔπαινον νὰ παρουσιάσῃ. Διότι τὰ κατὰ τὴν προηγουμένην ἡλικίαν ἐμμέσως ἐπὶ τῆς ψυχῆς του ἐπενεργήσαντα παραδείγματα τῶν μεγάλων, τὰ παραμύθια καὶ τὸ κύρος τῆς θρησκείας ἐσφυρηλάτησαν τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ ὑπακούῃ εἰς τοὺς γονεῖς του, νὰ βοηθῇ τὴν μητέρα του εἰς τὰ ἔργα τοῦ οἴκου της καὶ νὰ ἀναλαμβάνῃ μετ' εὐγενοῦς ἀμίλλης ἀξιολογικὸς ἐνεργείας, οἷας ἐκ τῶν παιγνιδίων ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς συναναστροφῆς μετὰ τῶν συνομιλήκων του ἔχει συνειδητοποιήσει. Διὰ τοῦτο τώρα ἐπιζητεῖ ἡ ἀγωγή νὰ ἐμπεδώσῃ ἐνσυνειδήτως ἕξεις, νὰ σφυρηλατήσῃ πειθαρχημένην βούλησιν καὶ νὰ δημιουργήσῃ τὰς ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς διαβιώσεως.

Μεταξὺ δὲ τῶν συνειδητῶν μέτρων, ἅτινα χρησιμοποιεῖ ἡ ἀγωγή, τῆς ἐπιδοκίμασις τῶν καλῶν καὶ τῆς ἀποδοκίμασις τῶν κακῶν πράξεων εἶναι ὡς ἔσχατον μέτρον καὶ ἡ τιμωρία. Αὕτη παρουσιάζεται ὡς λελογισμένη ἀνάγκη καὶ οὐχὶ ὡς ἐκδήλωσις πάθους τοῦ τιμωροῦντος. Ἐπιβάλλεται μάλιστα τότε, ὅταν ὅλαι αἱ ἄλλαι βαθμίδες τῆς ἐνεργείας τῆς ἀγωγῆς φανῶσιν ἄστοχοι καὶ ἄκαρποι ὡς ἐπίσης καὶ ὅταν λόγῳ τῆς ἰδιοσυγκρασίας καὶ ψυχοσυνθέσεως τοῦ τροφίμου ἡ ἐπιβληθησόμενη ποινὴ δὲν πρόκηται νὰ ἐπιτείνῃ τὴν δυστροπίαν αὐτοῦ.

Ἰδιαιτέρως χρησιμοποιεῖται αὕτη εἰς τὰς πεισμόνους καὶ ἰδιοτρόπους ἐνεργείας τοῦ τροφίμου, ὅποτε ἡ ὑποχώρησις τῶν γονέων ὄχι μόνον τὸν ἄκρατον ἐγωισμόν τοῦ τροφίμου καλλιεργεῖ, ἀλλὰ καὶ θὰ γίνῃ αἰτία ὥστε κατάστασιν ἢ συμπεριφορὰν τούτου νὰ ἀνεχθῶσιν, ἥτις βλάβην τινὰ τοῦ ἰδίου ἢ τῆς οἰκογενείας ἢ ἄλλων θὰ προκαλέσῃ. Εἰν τὴν περίπτωσιν αὐτὴν θὰ γίνῃ χρῆσις τῆς τιμωρίας καὶ μάλιστα κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ κολάσιμον ὑπὸ τοῦ ἰδίου νὰ ἐκτιμηθῇ, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ μὴ γίνῃ πρόξενος σωματικῆς τιμῆς.

βλάβης αὐτοῦ.

Εἶδομεν δὲ ὅτι καὶ τὰ παραδείγματα τῶν μεγάλων ἐπηρεάζουσι τὴν ψυχὴν τοῦ τροφίμου κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην. Ταῦτα δύνανται νὰ καλύπτωσιν ὀλόκληρον τὸ πλαίσιον τῆς ζωῆς τούτου. Ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ τάσις πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἡ καλὴ συμπεριφορὰ καὶ ἡ φιλαλληλία, ἡ φιλομάθεια καὶ πειθορχία, ἡ ἐργασία καὶ ἡ οἰκονομία, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἐκδήλωσις τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ γενικῶς πᾶσα ἀξιολογικὴ ἐνέργεια τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν, ἣτις ἐξυπηρετεῖται ὑπὸ τοῦ παραδείγματος τῶν ὠρίμων.

Τοιοιτοτρόπως ἡ ἀγωγή εὐχερέστερον ἢ κατὰ τὰς προηγουμένους περιόδους τῆς ἡλικίας ἐκπληροῖ τὸ ἔργον αὐτῆς παρακολουθοῦσα τὸν τρόφιμον ἀγρῦπνως καὶ ἐπηρεάζουσα αὐτὸν ἐμμέσως μὲν διὰ τῶν παραδειγμάτων ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ κῦρος τῆς θρησκείας, ἀμέσως δὲ διὰ τῶν συμβουλῶν, ἔξεων, ἐπιδοκιμασιῶν ἢ ἀποδοκιμασιῶν ὡς καὶ ἐν ἀνάγκῃ διὰ τῶν ποινῶν. Διότι ἐκ τῆς ἰδίας ψυχῆς τοῦ τροφίμου γεννᾶται τὸ πρῶτον ἡ ἀνάγκη νὰ ἀποτελέσῃ οὗτος ἀγαθὸν μέλος τῆς κοινωνίας καὶ ἐπιδίδεται διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἰς ἐνεργείας διὰ τῶν ὁποίων ἐπιζητεῖ τὸν ἔπαινον τοῦ περιβάλλοντος.

Χαρακτηριστικὴ διὰ τοῦτο εἶναι ἡ ἐνέργεια τῆς ἀγωγῆς κατὰ τὴν ἡλικίαν τῶν 5 καὶ 6 ἐτῶν, ὅποτε ἀνοίγεται ἡ συνείδησις τοῦ ἀτόμου ἐπὶ τῶν πρώτων καθηκόντων τῆς ζωῆς του. Ἄν δὲ κατὰ τὴν ἡλικίαν αὕτην ἀδιαφορήσῃ ἡ ἀγωγή, τότε κίνδυνος ὑπάρχει νὰ κυριαρχήσωσιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς ἀπατηλαὶ τάσεις, αἵτινες θὰ χαρακτηρίζωσι διεστραμμένην μορφήν ζωῆς, ἣτις οὐδόλως πλέον δύνανται ὑπὸ τῆς οἰκογενείας ἢ καὶ τοῦ σχολείου διὰ μεταγενεστέρας προσπάθειας νὰ ἐπανορθωθῇ. Ἄν ὁμως ἡ ἀγωγή κινηθῇ μὲ θέρμην καὶ μὲ ζήλον, τότε προσφέρει αὕτη τὰς σταθερωτέρας ἀρχὰς τῆς ἀγαθῆς τούτου ἐξελιξέως. Καὶ δὲν χαράσσει μόνον τὰς εὐγενεῖς ἔξεις εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπικοινωνίαν τῆς ψυχῆς μὲ τὴν πραγματικότητα προάγει καὶ τὸν πόθον τῆς μορφώσεως καλλιιεργεῖ. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα ἰδεωδέστερον διὰ τῶν νηπιαγωγείων πραγματοποιοῦνται, ἡ καθιέρωσις τούτων θὰ ἀποτελῇ ἀσφαλῶς τὸ κυριώτερον μέσον διὰ τὴν ἀσφαλεστέραν μορφωτικὴν προώθησιν τῆς ψυχῆς. Διότι εἰς τὰ νηπιαγωγεῖα ταῦτα διαρθρῶνεται περιβάλλον, κατὰ τὸ ὅποιον ἡ συμ-

βίωσις τῶν συνομιλήκων, αἱ ἀπασχολήσεις εἰς τὰ παιγνίδια, ἡ καλλιέργεια τῆς ὀρθῆς τῶν πραγμάτων ἀντιλήψεως καὶ ἡ ἐμπέδωσις τῶν εὐγενῶν ἔξεων λαμβάνουσι τὴν πλέον ἐνδεδειγμένην καὶ ὑπὸ τῆς ἀγωγῆς ἐπιβεβλημένην μορφήν αὐτῶν.

Ὅταν δὲ πραγματοποιηθῇ τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς κατὰ τὸ τὸ στάδιον τοῦτο τῶν 5 καὶ 6 ἐτῶν, τότε ὄχι μόνον χωρεῖ ἡ ψυχὴ τοῦ παιδὸς πρὸς τὰ πρῶτα βήματα τῆς συνειδητῆς κοινωνικότητος μὲ ψυχοπνευματικὰς ἰκανότητας καὶ πνευματικὰς λειτουργίας ἐν τινι μέτρῳ ἀνεπτυγμένης, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν παρουσιάζει νὰ τύχῃ πλέον οὗτος συστηματικῆς μορφώσεως. Τότε εἶναι διάχυτος ὁ πόθος τοῦ παιδίου νὰ μεταβῇ εἰς τὸ σχολεῖον. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς εἰσέρχεται πλέον ὁ παῖς εἰς τὸ στάδιον τῆς δευτέρας παιδικῆς ἡλικίας, ὅπου ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ 7ου ἔτους καὶ ὁπότε ὁμοῦ μετὰ τῆς οἰκογενείας καλλιεργεῖται καὶ ὑπὸ τοῦ σχολείου ἡ μόρφωσις αὐτοῦ. Ἐπιζητεῖται δὲ τότε ὄχι μόνον ἀπλῶς ἡ μόρφωσις αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ ὁ συμφῶνως πρὸς τὰς ἐπιδιώξεις τῆς Κοινωνίας καὶ τοῦ Κράτους φρονηματισμὸς αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν αἱ παραδόσεις τοῦ Λαοῦ καὶ ὁ σκοπὸς τῆς Πολιτείας ἀπαιτοῦσι. Διὰ τοῦτο τὸ σχολεῖον εἶναι ὄργανον τοῦ Κράτους καὶ τῆς Κοινωνίας.

Ἐξυπακούεται ὅμως ὅτι ὁ τρόφιμος εἰσάγεται ἤδη εἰς περισσότερο πειθαρχημένην ζωὴν καὶ εἶναι ἀνάγκη πρὸς τοῦτο ἀφ' ἐνὸς μὲν ὁ διδάσκαλος νὰ δεχθῇ τὸν τρόφιμον μὲ κατανόησιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ οἰκογένεια νὰ ἐργασθῇ διὰ νὰ τροφοδοτηθῇ ἢ διάθεσις τοῦ παιδὸς πρὸς εὐρυτέραν διὰ τοῦ σχολείου μόρφωσιν.

Δὲν ἀσχολούμεθα ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐργασίᾳ ἡμῶν μὲ τὴν ἀγωγὴν τῆς δευτέρας ταύτης παιδικῆς ἡλικίας, τῆς σχολικῆς περιόδου. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ κῦρος τοῦ σχολείου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν κατὰ τὴν προσχολικὴν περίοδον ἐκτίμησιν τοῦ ἔργου τούτου ὑπὸ τῆς οἰκογενείας, ἐπιθυμοῦμεν ἐνταῦθα αὐτὴν μόνον τὴν πτυχήν τῆς ἀγωγῆς νὰ ἀποσαφηνίσωμεν.

Συνηθίζεται κατὰ τὴν προσχολικὴν περίοδον εἰς πᾶσαν παρεκτροπὴν τοῦ παιδὸς νὰ ἀπειληθῇ εὖτος διὰ τιμωριῶν, τὰς ὁποίας θὰ ὑποστῇ ἐκ μέρους τοῦ διδασκάλου. Τοιουτοτρόπως δημιουργεῖται καὶ κυριαρχεῖ εἰς τὴν συνείδησίν του μορφή τοῦ σχολείου τελείως ἀντιπαθητικῆ καὶ οὐδόλως ἐξυπηρετικῆ διὰ

τήν διάθεσιν αὐτοῦ νὰ ἐπιδιώξη τὴν διὰ τοῦ σχολείου μόρφωσιν. Ἐχομεν τότε τὰ δύστροπα πεδία, ἅτινα οὐδόλως ἐπιθυμοῦσι νὰ φοιτήσωσιν εἰς τὸ σχολεῖον, δεδομένου ὅτι κυριαρχεῖ εἰς τὴν συνείδησίν του ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ ζωὴ του θὰ εἶναι ἐκεῖ μαρτυρικὴ.

Ἄν ὅμως κατὰ τὴν προσχολικὴν περίοδον ἐκτιμηθῇ ὑπὸ τῆς οἰκογενείας τὸ ἔργον τοῦ σχολείου, ἂν ἰδίᾳ τονισθῇ τὸ πλῆθος τῶν γνώσεων καὶ τὸ κάλλος καὶ ἡ μόρφωσις, ἅτινα θὰ ἀντλήσωσιν ἀπὸ τὴν σχολικὴν των φοίτησιν, πρὸς δὲ ὅτι διὰ ταύτης θὰ ἀναδειχθῶσιν ἄνθρωποι κατὰ πάντα ἄξιοι ἐκτιμήσεως, τότε καλλιεργεῖται ἡ ἐπιθυμία νὰ φοιτήσωσι τὸ ταχύτερον εἰς τὸ σχολεῖον καὶ τοῦτο ἀσφαλῶς θὰ ἔχη εὐεργετικὸν ἀντίκτυπον εἰς τὴν καθόλου σχολικὴν ἐπίδοσιν αὐτῶν. Εἶναι ὅθεν ἀνάγκη ἡ προσχολικὴ ἀγωγή νὰ ἐργασθῇ δεόντως διὰ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ σχολικοῦ διὰ τὴν μόρφωσιν παράγοντος καὶ νὰ θερμάνῃ οὕτω τὸν πόθον τοῦ τροφίμου πρὸς συστηματικὴν ἐκπαίδευσίν του.

6. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἐν τῇ παρούσῃ ἐργασίᾳ ἠτχολήθημεν μὲ τὴν μορφήν τῆς ἀγωγῆς, ἣτις διέπει τὸν τροφίμον κατὰ τὴν πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὸ σχολεῖον ἡλικίαν αὐτοῦ. Εἶναι δὲ ὡς εἶδομεν κυρίως ἀγωγή ὑπὸ τῆς οἰκογενείας ἀσκουμένη.

Ἀσφαλῶς πολλοὶ γονεῖς, ἔχοντες ἰσχυρὸν τὸ διαφέρον διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων των, καταβάλλουσι πᾶσαν προσπάθειαν διὰ νὰ εἶναι ἡ ἐνέργεια αὐτῶν ἀποτελεσματικὴ. Καὶ ἔχει τοῦτο ἀγαθὴν συνέπειαν ἐπὶ τὴν μορφωτικὴν ἀνάπτυξιν τῶν τέκνων των.

Γεννᾶται ὅμως τὸ ἐρώτημα: Ἐξασκεῖται ὑφ' ὄλων τῶν γονέων τοιαύτη ἀγωγή, ὥστε νὰ χαράσσωνται εἰς τὴν ψυχὴν τῶν παιδίων ὅλα τὰ ἐφόδια ἐκεῖνα, ἅτινα θὰ ἀποτελέσωσι μόνιμα ἐσωτερικὰ κίνητρα καλῆς διοβιώσεως καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του; Θὰ κατορθώσωσιν ὅλοι οἱ γονεῖς συστηματικῶς ἐργαζόμενοι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην νὰ δημιουργήσωσιν αὐτονομίαν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου, δι' ἧς καὶ τοῦτο ἐλευθέρως καὶ εὐδαιμόνως θὰ κινήται, ἀλλὰ καὶ τὸ καλὸν τῆς μεταγενεστέρως γε-

νεᾷς καὶ τῆς ὀλότητος, θὰ σφυρηλατῆται; Ρυθμίζεται ἡ ζωὴ τοῦ τροφίμου κατὰ τὴν προσχολικὴν περίοδον τοιούτου τρόπου, ὥστε νὰ κινήται τοῦτο πάντοτε ἀπὸ τὸν φωτισμὸν τῆς ιδέας; Πλουτίζεται ἡ ζωὴ αὕτη μὲ αἰσιοδοξίαν καὶ γαλήνην, ὥστε καὶ ἐμπιστοσύνην εἰς τὰς δυνάμεις του νὰ ἔχη τὸ ἄτομον καὶ πίστιν εἰς τὸ ἰδεώδες νὰ κρατῆ;

Ἡ πραγματικότης βεβαίως πολλάκις δὲν μᾶς ἱκανοποιεῖ. Οὔτε ἡ οἰκογενειακὴ διαβίωσις ἀναλαμβάνει καὶ ἀποκτᾷ τὴν ἰδεώδη αὐτῆς μορφήν, οὔτε ἡ ἐξάσκησις τοῦ παιδαγωγικοῦ τῆς ἔργου τελεῖται κατὰ κανόνας ὀρθοῦς. Ὅμως ἡ δημιουργία τοῦ Ὑψίστου δὲν παραπαίει. Αἱ γενεαὶ διαδέχονται ἀλλήλας καὶ διὰ μέσου τούτων κυρισαρχεῖ ἄλλοτε μὲν ταχύτερα, ἄλλοτε δὲ βραδυτέρα ἀγαθὴ ἐξέλιξις. Ὅφειλεται δὲ ταῦτο τὸ μὲν εἰς τὴν ἔφεσιν τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀνύψωσιν, τὸ δὲ εἰς τὴν ἀγάπην τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα. Καὶ ἂν ὅθεν δὲν εἶναι ἰδανικὴ ἢ προσχολικὴ ἀγωγή, ἢ ἀγαθὴ ἐν τούτοις ἐξέλιξις τῶν γενεῶν πραγματοποιεῖται.

Διότι ἂν οἱ τύποι δὲν τηρῶνται καὶ ἂν ἡ ἰδανικὴ διάρθρωσις τῆς ἀγωγῆς ἀπουσιάζῃ, ἡ οὐσία εἶναι παρούσα. Καὶ οὐσία εἶναι κυρίως ἡ μεγάλη καὶ καθαρὰ ἀγάπη, τὸ φίλτρον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εὕρισκει τὸν τρόπον ν' ἀναπληρώσῃ τὸν κόσμον τῆς σοφίας τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ ἐξυψώσῃ τὸ εὐγενὲς πλάσμα τοῦ Θεοῦ, τὸ παιδίον. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ παιδίον χαρίζει εἰς τοῦτο ὅ,τι ἀπὸ τὸ βάθος τῆς ψυχῆς μας ἀγνὸν καὶ θεῖον ἀναβλύζει. Ἀλλὰ καὶ τὸ παιδίον ἐξ ἀντιθέτου μὲ τὴν ἔφεσιν πρὸς τὴν ἀνύψωσιν καὶ τὴν τάσιν πρὸς ἀγαθὴν ἐξέλιξιν ἐνστερνίζεται τὰ νάματα αὐτὰ τῆς ἀγάπης τῶν γονέων. Καὶ εἶναι τὰ δύο, ταῦτα ἢ ἀγάπη τῶν γονέων καὶ ἢ ἔφεσις πρὸς τὸ ἀγαθόν, γέννημα ὄχι τῆς σοφίας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ διαδοχικὴ πορεία τῶν γενεῶν διαρκῶς θὰ βελτιοῦται.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Buehler Karl: Abriss der geistigen Entwicklung des Kindes. 1935.
2. » Charl.: Das Maerchen und die Phantasie des Kindes. 1925.
3. Γιαννοπούλου *Αννης: Ἡ ἀνατροφή τῶν θυγατέρων μας 1934
4. Ἐξαρχοπούλου Νικ.: Σωματολογία τοῦ παιδός. 1928.
5. » * : Ψυχικαὶ διαφοραὶ τῶν παιδῶν καὶ ἡ διάγνωσις αὐτῶν. 1932.
6. Gaupp Robert: Ἡ ψυχολογία τοῦ παιδός. Μετάφρασις Γεωργακάκη. 1926.
7. Grundwald Georg: Paedagogische Psychologie. 1924.
8. Καλλιάφα Σπυρ.: Τὰ πρῶτα πέντε παιδικὰ ἔτη. 1934.
9. Koffka K.: Dié Grundlagen der psychischen Entwicklung. 1925.
10. Kretzschmer Joh: Entwicklungspsychologie und Erziehungswissenschaft. 1912.
11. Παντελάκη Ἑλμ.: Ἐνατροφή τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας. 1927.
12. Σακελλαρίου Γ.: Ψυχολογία τοῦ παιδός.
13. Σκαλισιάνου Χ.: Ἡ παιδαγωγοῦσα οἰκογένεια. 1922.
14. Stern Errich: Einleitung in die paedagogik. 1922.
15. Tesarek Anton: Ἐσὺ καὶ τὸ παιδί σου. Μετ. Ζήση. 1938.
16. Werner Heinz: Einführung in die Entwicklungspsychologie. 1933.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

1. Σπουδαιότης τῆς οἰκογενειακῆς ἐπιδράσεως Σελ. 3
2. Ἡ ἰδανικὴ μορφή τῆς οἰκογενείας » 6
3. Ἐναρμόνισις τῆς ἀγωγῆς πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ τροφίμου » 10
4. Τὰ γνωρίσματα τῆς νηπιακῆς ἡλικίας καὶ ἡ ἀγωγή τῆς » 15
5. Τὰ γνωρίσματα τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας
καὶ ἡ μορφή τῆς ἀγωγῆς » 28
- Α'. Τὸ πρῶτον στάδιον τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας » 28
- Β'. Τὸ δεύτερον στάδιον τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας » 39
6. Ἐπίλογος » 43

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΤΡΩΝ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

1. Die Stufen der Wertgerichtetheit im Wandel der Kulturformen und = gebilde. Leipzig. 1937.
2. Τὸ Ψυχολογικὸν Ἰνστιτοῦτον τῆς Λειψίας ὑπὸ τὸν Felix Krueger. Θεσσαλονίκη. 1938.
3. Ἀγωγή καὶ Μόρφωσις. Περιοδικόν : «Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικά». Ἀθήναι. Ἀριθ. 66 (1939).
4. Βίωσις, Προσωπικότης καὶ ἡ ἔννοια τοῦ Πνεύματος, εἰδικώτερον δὲ τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος. Τρίπολις. 1939.
5. Μία Ψυχολογικὴ ἔρευνα εἰς τὸ Β'. Γυμνάσιον ἀρρένων Θεσσαλονίκης. Περιοδικόν : «Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικά». Ἀθήναι. Ἀριθ. 71 (1939).
6. Σύγχρονα ρεύματα τῆς Γερμανικῆς Ψυχολογίας. Περιοδικόν : «Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικά». Ἀθήναι. Ἀριθ. 76, 77 (1940).
7. Ἡ κατανόησις, ὡς σταθμὸς πολιτιστικῆς ἐκδηλώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἀθήναι. 1940.
8. Ἡ βούλησις ὡς πολιτιστικὴ ἐκδήλωσις. Περιοδικόν : «Παιδαγωγικὴ Ἐπιθεώρησις». Ἀριθ. 4 (1947).
9. Ὁ Χαρακτὴρ τῶν ἱστορικῶν λαῶν. Περιοδικόν : «Παιδαγωγικὴ Ἐπιθεώρησις». Ἀριθ. 5 (1947).
10. Ὁ Ἔφηβος καὶ ἡ Ἐθνησκευτικότης του. Περιοδικόν : «Παιδαγωγικὴ Ἐπιθεώρησις». Ἀριθ. 7 (1947).
11. Σχέσις αἰσθήματος καὶ νοήματος. Πειραιεὺς. 1947.
12. Ἡ ἐξέλιξις τῆς ψυχῆς καὶ ἡ μορφή τῆς ἀγωγῆς. Περιοδικόν : Παιδαγωγικὴ Ἐπιθεώρησις». Ἀριθ. 13 (1948).
13. Πειθαρχημένη Ἐλευθερία. Περιοδικόν : Παιδαγωγικὴ Ἐπιθεώρησις». Ἀριθ. 23 (1949).
14. Τὸ Μεταπολεμικὸν κοινωνικὸν πνεῦμα καὶ ἡ ἀγωγή. Περιοδικόν : «Παιδαγωγικὴ Ἐπιθεώρησις». Ἀριθ. 27, 28 (1949).
15. Ἡ δύναμις τῆς οἰκογενειακῆς ἀγωγῆς. Ἐφημερίς Νεολόγος Πατρῶν. 12·20 Ἰανουαρίου 1950.
16. Ἡ προσχολικὴ ἀγωγή. Πάτραι 1950.

